

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

ŽYGINTAS MILIUS
TEISĖ IR VALDYMAS

FIZINIO ASMENS SAŽININGUMAS KAIP FIZINIO ASMENS BANKROTO BYLOS
IŠKĖLIMO SĄLYGA
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. Dr. Goda Ambrasaitė - Balynienė

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
1. SAŽININGUMO SAŲVOKA CIVILINĖJE TEISĖJE.....	8
1.1. Sąžiningumo principas LR CK normose.....	9
1.2. Sąžiningumo, įtvirtinto LR CK, vertinimas teismų praktikoje.....	13
2. SAŽININGUMO PRINCIPAS UŽSIENIO ŠALIŲ PRIVATINĖJE TEISĖJE	18
3. SAŽININGUMO SAVOKA, ĮTVIRTINTA LR FABĮ, IR SAŽININGUMO VERTINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE	27
3.1. Sąžiningumo principas LR FABĮ normose ir teisės doktrinoje.....	27
3.2. Sąžiningumo, įtvirtinto LR FABĮ, aiškinimas teismų praktikoje.....	40
IŠVADOS	60
PASIŪLYMAI.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	63
Lietuvos Respublikos teisės aktai ir lydimieji dokumentai.....	63
Užsienio šalių teisės aktai	63
Monografijos ir straipsnių rinkiniai.....	65
Moksliniai straipsniai	66
Elektroniniai leidiniai.....	66
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	68
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	69
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY).....	70

IVADAS

Tiriama problema. Šiame magistriniame darbe bus siekiama atsakyti į klausimą, ar egzistuoja sąžiningumo nustatymo kriterijai fizinio asmens bankroto bylose. Bus siekiama išsiaiškinti, ar iš teisės doktrinos, susiformavusios Lietuvos teismų praktikos bei užsienio šalių teisinio reguliavimo pavyzdžių bei teisės aktų galima išskirti tam tikrus apibendrintus sąžiningumo vertinimo kriterijus, kuriuos įvertinus, būtų galima konstatuoti fizinio asmens sąžiningumą ar jo nebuvimą fizinio asmens bankroto procese.

Tyrimo aktualumas. Fizinio asmens bankrotas – naujas, bet itin svarbus institutas Lietuvos teisinėje sistemoje. LR FABĮ įsigaliojo tik 2013 metais, o šiuo metu jau yra baigtos 32¹ fizinių asmenų bankroto procedūros, daugiau kaip 1000 procedūrų yra vykdomos². Lietuvos banko pateikiamais duomenimis, Lietuvos gyventojų pradelsti įsipareigojimai 2016 metų pradžioje sudarė daugiau kaip 900 milijonus eurų,³ o stebint šiuolaikines skolinimosi ir investavimo tendencijas, galima manyti, kad fizinių asmenų, siekiančių, kad jiems būtų iškelta bankroto byla, nemažės.

Įstatymo leidėjas ne visada spėja žengti tolygiai su besikeičiančiomis šių dienų aktualijomis, todėl greitai besivystant naujoms sritims, susiduriama su reglamentavimo trūkumu ar įstatymų spragomis. Dar visai neseniai priimtas LR FABĮ, atradus jo trūkumus, jau kelis kartus tobulintas, tačiau eigoje iškyla situacijų, kada įstatymo nepakanka, todėl remiamasi teismų formuojama praktika ir formuojami precedentai.

LR FABĮ įtvirtinta, kad įstatymo paskirtis – „sudaryti sąlygas atkurti sąžiningų fizinio asmens, ūkininko [...] mokumą užtikrinant kreditorių reikalavimų tenkinimą šio įstatymo nustatyta tvarka siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros“⁴. Taigi, akivaizdu, kad sąžiningumas yra viena esminių sąlygų fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo procese. Pažymėtina, kad sąžiningumui šioje normoje priskirtinas imperatyvus pobūdis – tik sąžiningam fiziniam asmeniui gali būti iškelta bankroto byla, ši teisės norma tam nenumato jokių išimčių.

Tačiau tai, kad LR FABĮ nėra įtvirtintos vieningos sąžiningumo sąvokos ir asmens sąžiningumas vertinamas remiantis vertinamuoju požiūriu bei tai, kad šiuo metu teismų praktika, susiformavusi vertinant fizinio asmens sąžiningumą bankroto procese, dar nėra gausi,

¹Duomenys apie baigtas fizinių asmenų bankroto procedūras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-09] <<http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/fiziniu-asmenu-bankrotas/baigtos-proceduros/>>.

²Informacija apie vykdomas fizinių asmenų bankroto procedūras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-09] <<http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/fiziniu-asmenu-bankrotas/vykdomos-proceduros/>>.

³Lietuvos banko 2016 m. finansinio stabilumo apžvalga [interaktyvus]. 2015 [žiūrėta 2016-09-09] <<http://www.lb.lt/finansinio-stabilumo-apzvalga-2016-m>>.

⁴Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

verčia abejoti, ar asmens sąžiningumas, kaip bankroto bylos iškėlimo sąlyga, tinkamai ir vienodai vertinamas aptariamo proceso metu.

Svarbu pažymėti, kad sąžiningumas tiek moraliniu, tiek teisiniu požiūriu, yra labai plati sąvoka, iki šiol analizuota civilinės teisės kontekste, tačiau priėmus naują įstatymą – LR FABĮ, bei sąžiningumą įtvirtinus kaip vieną jo pagrindų, neapibrėžus konkrečių jo vertinimo gairių, kyla neaiškumų taikant įstatymą, įstatymas įgyvendinamas pagal vidinį teisėjų įsitikinimą ir bendruosius teisės principus, vertinant konkrečios bylos aplinkybes.

Magistro baigiamojo darbo tema aktuali dėl to, kad nesant vieningo įstatymo aiškinimo ir besiformuojant teismų praktikai, vis dar nėra išaiškintas vieningas sąžiningumo sąvokos turinys fizinio asmens bankroto procese. Dėl to interpretuojant įstatymą gali būti pažeidžiami siekiančio atkurti savo mokumą fizinio asmens interesai bei nukrypstama nuo tikrųjų įstatymo tikslų ir paskirties. Dėl to tiek pačios sąžiningumo sąvokos išaiškinimas fizinio asmens bankroto kontekste, tiek asmens sąžiningumo ar nesąžiningumo įrodinėjimo aplinkybės tokiose bylose yra labai svarbios ir aktualios besivystančiam naujam fizinio asmens bankroto institutui. Kiekvienas teismų sprendimas turi būti logiškas ir pagrįstas, o teisinių santykių šalys turi turėti aiškias gaires, sprendžiant, kaip teismas vertintų jų veiksmų atitiktį įstatymų reikalavimams.

Mokslinis naujumas ir ištyrimo lygis. Fizinio asmens bankrotas Lietuvoje buvo analizuojamas ir tiriamas teoriniu požiūriu dar iki LR FABĮ priėmimo ir įsigaliojimo. 2013 metų kovo mėnesį įsigaliojęs LR FABĮ buvo pradžia realaus instituto tyrimui, problemų identifikavimui, analizavimui ir sprendimų ieškojimui. Lietuvoje ši tema moksliniu požiūriu yra menkai išnagrinėta, nėra suformuotos vieningos teismų praktikos ir nėra pakankamai mokslinių šaltinių problematikos identifikavimui. Nepaisant to, kad asmenų sąžiningumas/nesąžiningumas yra nagrinėtas daugeliu aspektų kitose civilinės teisės srityse, lieka vis dar neidentifikuota, kokia yra sąžiningumo sąvoka, taikytina fizinio asmens bankroto bylose.

Lietuvos mokslininkų darbuose fizinio asmens bankroto bei šio proceso reguliavimo problemos nėra labai plačiai nagrinėtos. Iki priimant ir įsigaliojant LR FABĮ šią temą 2003 metais moksliniame straipsnyje „Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos“ nagrinėjo dr. Vilija Mikuckienė, dr. Egidijus Laužikas ir prof. dr. Vigintas Višinskis 2006 metais publikavo straipsnį „Fizinių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai“, 2010 metais prof. dr. Edita Gruodytė ir prof. dr. Julija Kiršienė bei Paulius Astromskis parašė straipsnį „Fizinio asmens bankroto problema: teisiniai aspektai“. Jau priėmus ir įsigaliojus LR FABĮ fizinio asmens bankroto tema rašė dr. Darius Bolzanas, prof. dr. Egidija Stauskienė bei prof. dr. Žilvinas Terebeiza. Pažymėtina, kad lietuvių moksliniuose darbuose sąžiningumo principas fizinio asmens bankroto bylose plačiau nebuvo nagrinėtas.

Tyrimo reikšmė. Šis mokslinis tyrimas galimai bus reikšmingas teismams, kurie galės sistemiškiau vertinti sąžiningumą fizinių asmenų bankroto bylose. Tyrimo rezultatai gali būti reikšmingi siekiant formuoti vieningą teismų praktiką vertinant fizinio asmens sąžiningumą bankroto bylose.

Taip pat galima šio tyrimo reikšmė ir teisėkūros kontekste. Susisteminus ir išanalizavus sąžiningumo fizinio asmens bankroto bylose vertinimo kriterijus, svarstyta galimybė šiuos kriterijus konkretizuoti ir įstatyme.

Tyrimo tikslas. Nustatyti sąžiningumo fizinio asmens bankroto bylose vertinimo kriterijus bei išskirti sąžiningumo objektyviojo ir subjektyviojo kriterijų turinį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Iširti, kokia sąžiningumo sąvoka yra įtvirtinta Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje.
2. Išanalizuoti užsienio šalių teisės doktrinoje įtvirtintą sąžiningumo sąvokos prasmę bei sąžiningumo principo reglamentavimo ypatumus.
3. Identifikuoti, kokie siekiančio bankrutuoti fizinio asmens veiksmai gali būti laikomi nesąžiningais bei nustatyti, į kokius kriterijus teismai, vertindami fizinio asmens sąžiningumą, turi atsižvelgti.

Tyrimo metodai, naudojami atliekant darbą. Aprašomasis metodas naudojamas tiriant teisės doktriną, analizuojant teismų praktiką bei aiškinant įstatymų nuostatas.

Lyginamasis metodas taikomas analizuojant ir lyginant Lietuvos teismų praktiką, kurioje vertinamas fizinio asmens sąžiningumas bankroto bylose. Lyginamasis metodas taip pat naudojamas nagrinėjant užsienio šalių praktiką, susijusią su fizinio asmens sąžiningumo nustatymu bankroto bylose ir lyginant šią praktiką su šiuo metu Lietuvoje nustatytu teisiniu reguliavimu ir mokslinėmis koncepcijomis.

Sisteminis metodas naudojamas nustatant LR FABĮ, LR CK normų sąveiką taikant sąžiningumo kriterijų fizinio asmens bankroto procese. Loginis metodas naudojamas aiškinantis teisės normų turinį.

Tyrimo struktūra. Šį magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai bei literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje aptariama bendra sąžiningumo principo Lietuvos civilinėje teisėje samprata. Dviejuose pirmojo skyriaus poskyriuose atskirai analizuojama teisinė doktrina ir teismų praktika sąžiningumo principo tema. Antrajame skyriuje aptariama užsienio valstybėse įtvirtinta sąžiningumo sąvoka, ji lyginama su Lietuvoje įtvirtintu reguliavimu. Trečiajame skyriuje yra analizuojami sąžiningumo fizinio asmens bankroto bylose vertinimo kriterijai, įtvirtinti teismų praktikoje bei mokslininkų straipsniuose. Šiame skyriuje aptariami ir išskiriami

konkretūs sąžiningumo vertinimo kriterijai, jų trūkumai ir pateikiami pasiūlymai šiems trūkumams šalinti. Darbas baigiamas išvadamis bei jų pagrindu formuluojamais pasiūlymais.

Ginamasis teiginys. Siekiant teisinio aiškumo ir konkretumo LR FABI, šiame įstatyme reikalinga tikslinti sąžiningumo kriterijų turinį ir apimtį.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Darbe naudojamos terminų, pavadinimų santrumpos:

BAPCPA – Jungtinių Amerikos Valstijų piktnaudžiavimo bankroto procesu prevencijos ir vartotojų teisių apsaugos aktas;

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas;

LR CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;

LR CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas;

LR FABI – Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas;

UNIDROIT principai – Tarptautinių komercinių sutarčių principai.

1. SAŽININGUMO SAŲOKA CIVILINĖJE TEISĖJE

LR FABĮ paskirtis – „sudaryti sąlygas atkurti sąžiningų fizinio asmens, ūkininko ir kito fizinio asmens, kuris verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, (toliau – fizinis asmuo) mokumą užtikrinant kreditorių reikalavimų tenkinimą šio įstatymo nustatyta tvarka siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros“⁵. Taigi LR FABĮ 1 straipsnio 1 dalis nurodo, jog siekiant iškelti fiziniam asmeniui bankroto bylą, reikalinga konstatuoti egzistuojant juridinį faktą – fizinio asmens buvimą sąžiningu, kuris yra vienas iš vertinimo pagrindų teismui sprendžiant dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo. Sąžiningumas šiuo atveju traktuotinas kaip slenkstis, kurį peržengus yra konstatuojama, jog asmens teisinis statusas, jo nulemta finansinė padėtis atitinka LR FABĮ nustatytą fizinio asmens bankroto procedūros tikslą.

Sąžiningumo principas sulaukia daug Lietuvos ir užsienio mokslininkų dėmesio dėl savo svarbos privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose bei dėl to, kad sąžiningumas yra labai plati sąvoka. Taip pat kai kurie mokslininkai pripažįsta, jog sąžiningumo principo apibrėžimo apskritai nėra.⁶ Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad sąžiningumo principas yra labai plačiai taikomas, griežtas sąvokos apibrėžtumas ribotų šio principo lankstumą ir pritaikomumą įvairioms teisinėms situacijoms. Tačiau taip pat manytina, kad sąžiningumo vertinimas neturėtų priklausyti vien nuo teisėjo vidinio įsitikinimo.

„Atskirti bankroto teisę nuo civilinės teisės sudėtinga, nes bankroto teisės ir civilinės teisės teisinio reguliavimo dalykas iš dalies sutampa. Bankroto teisė [...] jungia tiek proceso, tiek materialinių teisės šakų, iš jų ir civilinės teisės normas.“⁷ Manytina, kad siekiant suformuluoti bei išsiaiškinti sąžiningumo sąvokos turinį bei esmę fizinio asmens bankroto bylose, visų pirma, reikalinga ištirti, kaip sąžiningumo sąvoka apibrėžiama civilinės teisės kontekste, kaip aiškinamas šio principo, esančio LR CK normų elementu, turinys LR CK bei teismų praktikoje.

LR CK analizės objektu pasirinktinai dėl to, kad kodifikuodamas teisės normas įstatymų leidėjas perdirba normų turinį, suteikia norminiams nurodymams aiškesnę struktūrą, suderina teisės normas, išvalo nuo prieštaravimų, nepasiteisinusių teisės normų.⁸ Kodifikuotame teisės akte rasime iš esmės tobulesnes teisės normas ir taip, tikėtina, rasime pagrindinius sąžiningumo sąvokos elementus, kurie vėliau varijuoja priklausomai nuo teisinio santykio, kuriame aptariama

⁵ *Supra* note 4.

⁶ Grynbaum, L. *Le contrat contingent, l'adoption du contrat par le juge sur habilitation du législateur*, L. G. D. J., 1998, p. 101.

⁷ Kavalnė, S. *et al. Bankroto teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 52.

⁸ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 357.

sąvoka yra taikoma. Pažymėtina ir tai, kad LR CK normos, kurių dauguma įsigaliojo 2001 metais, yra gausiai aptartos mokslininkų darbuose.

Teisės teoretikai savo darbuose pasisako, jog teorinė sąžiningumo sąvoka nėra tokia svarbi kaip sąžiningumo aiškinimas, kuris atsiskleidžia teismų praktikoje – tik įsitikinę kaip praktikoje traktuojamas sąžiningumas, atskleisime jo tikrąjį turinį.⁹ Taigi yra būtina iširti, kaip sąžiningumo principas yra interpretuojamas teismų praktikoje, kuri taip pat yra formuojama pakankamai ilgą laiką.

Išskyrus svarbiausius LR CK įtvirtinto sąžiningumo principo bruožus mokslininkų publikacijose bei teismų praktikoje, bus galima suformuoti bendrą sąžiningumo principo Lietuvos civilinėje teisėje apibrėžimą ir jo bruožus. Vėliau šis apibrėžimas bus svarbus siekiant suformuluoti fizinio asmens sąžiningumo bankroto bylose sąvoką ir išskirtinius bruožus.

1.1. Sąžiningumo principas LR CK normose

LR CK 1.5 straipsnis įtvirtina tris civilinės teisės principus: teisingumą, protingumą ir sąžiningumą. Šių principų įtvirtinimas LR CK pirmojoje knygoje, kurioje nubrėžiami civilinių santykių rėmai, suponuoja, kad sąžiningumo principas yra fundamentalus principas. Šio principo įtvirtinimas LR CK pirmojoje knygoje taip pat leidžia daryti išvadą, kad tai yra bendras principas, kurio aiškinimas priklauso nuo konkretaus teisinio santykio, kuriame šis principas yra taikomas.

LR CK komentaro autoriai pateikia sąžiningumo apibrėžimą: „Sąžiningumas (*bona fides*) – tai vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Sąžiningumas objektyviuoju požiūriu yra toks žmogaus elgesys, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. [...] Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje“¹⁰. Iš pateikto apibrėžimo matyti, kad sąžiningumo sąvoka yra labai plati ir nepateikiant konkretaus sąžiningumo apibrėžimo įvairiose teisinėse situacijose kyla pavojus, kad šis principas gali būti suprantamas ir traktuojamas nevienodai. Todėl, vadovaujantis aukščiau pateiktu sąžiningumo apibrėžimu, šiame poskyryje, be kita ko, bus siekiama atskleisti objektyviojo ir subjektyviojo sąžiningumo kriterijų turinį bei šių kriterijų santykį.

Iš LR CK komentare randamo sąžiningumo principo apibrėžimo darytina išvada, kad nustatant, ar asmuo yra sąžiningas, reikalinga nustatyti esant abu kriterijus – tiek objektyvųjį,

⁹ Hesselink, M. W. *The concept of good faith*. 2004, p. 474.

¹⁰ Bakanas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 77.

tiesiog subjektyvų. Teismams nustatinėjant sąžiningumą konkrečiu atveju reikia aiškintis, „ar šalys žinojo ar galėjo žinoti“, kad daromas veiksmas yra neteisėtas¹¹.

Vertinant subjektyvų sąžiningumo kriterijų vertintinos asmens, dalyvaujančio teisiniame santykiuje, asmeninės savybės, išsilavinimas, įgūdžiai, socialinė padėtis, konkretaus teisinio santykio aplinkybės ir kita. Vertinant subjektyvų sąžiningumo kriterijų reikalinga atsakyti į klausimą, ar konkretus asmuo galėjo suvokti savo veiksmus, t. y. ar jo asmeninės savybės leido jam tai padaryti. Tuo tarpu nustatinėjant objektyvų sąžiningumo kriterijų vertinama, ar asmuo konkrečiame teisiniame santykiuje elgėsi rūpestingai, apdairiai ir atidžiai, t. y. ar jis atliko tam tikrus veiksmus, ar nuo jų susilaikė, vertintina, ar asmeniui buvo žinomos tam tikros aplinkybės.

Sąžiningumo principo turinį taip pat atskleidžia LR CK 6.67, 6.188 ir kiti straipsniai, kurie detalizuoja atvejus, kuriais asmuo yra laikomas nesąžiningu. Manytina, kad šie straipsniai atskleidžia objektyvų sąžiningumo principo kriterijų. Šiose įstatymo normose įvardijami atvejai, kuomet asmuo, žinodamas savo padėtį, ja pasinaudojo siekdamas neteisėtų tikslų. Tuo tarpu LR CK nerasime normų, kuriose būtų detalizuojamas subjektyvusis sąžiningumo elementas. Manytina, kad subjektyvusis sąžiningumo elementas nėra reguliuojamas teisės normų, kadangi jis vertinamas pagal žmogaus psichikos būklę konkrečioje situacijoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad nesąžiningumo turinį atskleidžiantys LR CK straipsniai yra teisiškai konkretesni ir aiškesni. Pavyzdžiui, LR CK 6.67 straipsnis, kuriame yra įtvirtinta nesąžiningumo prezumpcija, įvardija konkrečias situacijas, kuomet sandorio šalys laikytinos nesąžiningomis: skolininkas sudarė sandorį su savo sutuoktiniu, vaikais, tėvais ar kitais artimaisiais giminaičiais, skolininkas – juridinis asmuo, sudarė sandorį su fiziniu asmeniu, kuris yra to juridinio asmens vadovas ar valdymo organo narys arba šio asmens sutuoktinis, vaikas, tėvas (motina) ar kitas artimasis giminaitis¹² ir kt.

Kadangi sąžiningumo principas yra bendrasis principas, kurio turinys priklauso nuo konkrečios teisinės situacijos, kurioje šis principas yra taikomas, svarstyti, ar nebūtų lengviau sąžiningumo teisės normose konkretizuoti nurodant jo priešingybę – nesąžiningu laikytiną asmens elgesį. Svarstyti, ar sąžiningumo principo nebūtų paprasčiau apibrėžti per negatyvą. Tačiau jau vien lingvistiškai aiškinant sąžiningumo ir nesąžiningumo sąvokas, spręsti, kad šios sąvokos yra antonimai, t. y. sąvokos, turinčios priešingas leksines prasmes. Todėl manytina, kad ir šių sąvokų apibrėžimas, o kartu ir turinys konkrečiose situacijose yra vienas kitam priešingas ir tai reiškia, kad vienos iš šių sąvokų konkrečiau apibrėžti už kitą nėra įmanoma.

¹¹ Arlauskas, S., Jokubauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. Jurisprudencija, 2014 20(4), p. 1383.

¹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

Teisės doktrinoje randama nuomonė, jog įstatymų leidėjas nesąžiningumo prezumpcijas LR CK įtvirtino, turėdamas tikslą palengvinti vienos iš civilinio teisinio santykio šalių padėtį, pavyzdžiui 6.188 straipsnio 2 dalyje išvardintos vartojimo sutarčių sąlygos, laikytinos nesąžiningomis, šia nuostata lengvinama įrodinėjimo našta silpnesniajai sandorio šaliai; LR CK 6.67 straipsnyje lengvinama kreditoriaus įrodinėjimo našta. Atkreiptinas dėmesys, kad šiose teisės normose įtvirtinta nesąžiningumo prezumpcija yra taikoma tik konkrečiam teisės normoje nurodytam atvejui ir neturėtų būti aiškinama plečiamai.

Pažymėtina, kad Lietuvos civilinėje teisėje yra įtvirtinta sąžiningumo prezumpcija. LR CK tokia nuostata tiesiogiai nėra įtvirtinta, tačiau jau pirmoji teismų praktika, pradėta formuoti tik įsigaliojus LR CK, padėjo pamatus Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtinant sąžiningumo prezumpciją: „CK 6.66 str. nėra tiesioginės nuorodos į tai, jog asmens, sudariusio sandorius su skolininku, sąžiningumas yra preziumuojamas, bet prievolės šalies sąžiningumas yra preziumuojamas atsižvelgiant į bendrąją sąžiningumo prezumpciją (CK 4.26 str. 2 d.). Be to, tokia išvada yra darytina sistemiškai aiškinant CK 6.66 ir 6.67 straipsnius. CK 6.67 str. išvardinti atvejai, kai preziumuojama, kad kreditoriaus interesus pažeidusios šalys buvo nesąžiningos. Šis sąrašas yra baigtinis. Todėl jei nėra šiame straipsnyje išvardintų atvejų, sandorį sudarę asmenys laikytini sąžiningais ir jų sąžiningumo prezumpciją turi paneigti ginčijantis sandorius kreditorius“¹³. Laikyti, kad sąžiningumo prezumpcija yra taikoma visiems civiliniams santykiams, išskyrus tuos, kuriuos LR CK įvardija kaip laikytinus nesąžiningais, leidžia ne tik 6.66 ir 6.67 straipsnių sisteminis aiškinimas, bet ir LR CK 1.9 straipsnio nuostata, kuri reguliuoja, kad visos LR CK normos turi būti aiškinamos sistemiškai.

Nustačius, kad Lietuvoje civiliniams teisiniams santykiams taikytina sąžiningumo prezumpcija, reikalinga atskleisti šios prezumpcijos turinį ir prasmę. „Prezumpcija – (lot. *praesumptio*) fakto pripažinimas tikru, kol neįrodyta kitaip.“¹⁴ Vadovaujantis šiuo prezumpcijos apibrėžimu, laikytina, kad asmuo civiliniame santykiyje laikytinas sąžiningu, kol nėra įrodyta kitaip. Kalbant apie įrodinėjimą, reikalinga remtis ir civilinį procesą reguliuojančiomis normomis. LR CPK 182 straipsnio 4 punktas nustato, kad nereikia įrodinėti aplinkybių, preziumuojamų pagal įstatymus ir nepaneigtų bendra tvarka¹⁵. Vadinasi, šalis, norinti paneigti, jog asmuo yra sąžiningas, turi tai įrodyti. Kitu atveju, net ir nesant byloje jokių įrodymų apie tai, kad asmuo yra sąžiningas, ši aplinkybė bus laikoma teisiniu faktu. „Prezumpcijos „atleidžia“

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio mėn. 3 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-710/2002.

¹⁴ Kuznecova, O. A. *Prezumcii v grazhdanskom pravo* [Presumption in Civil Law]. Sankt-Peterburg: Jurisdicheskij centr-press, 2004, p. 13-14.

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

teisinio proceso šalis nuo kai kurių faktų įrodinėjimo, kuriuos įstatymas laiko egzistuojančiais, remiantis šių faktų tam tikru tikėtumu.“¹⁶

Vertinant sąžiningumo principą, įtvirtintą LR CK, reikalinga atsižvelgti į tai, kaip LR CK normose formuluojamas reikalavimas tam tikro civilinio santykio subjektui būti sąžiningu ir palyginti šį reikalavimą su reikalavimu, formuluojamu LR FABĮ bankrutuoti siekiančiam fiziniam asmeniui. Pavyzdžiui, LR CK 4.70 straipsnio 1 dalis nustato, kad „asmuo, įgyjantis daiktą nuosavybėn įgyjamąja senatimi, turi būti ne tik sąžiningas to daikto įgijėjas, t. y. užvaldydamas daiktą turėjo būti pagrįstai įsitikinęs, kad niekas neturi daugiau už jį teisių į užvaldomą daiktą, bet taip pat jis privalo išlikti sąžiningas valdytojas visą įgyjamosios senaties laiką ir net įgydamas daiktą nuosavybėn įgyjamąja senatimi neturi žinoti apie kliūtis, trukdančias įgyti jam tą daiktą nuosavybėn, jeigu tokių kliūčių būtų“¹⁷. Panašiai formuluojama LR CK 4.96 straipsnio 1 dalies norma: „jeigu kilnojamas daiktas atlygintinai įgytas iš asmens, kuris neturėjo teisės jo perleisti nuosavybėn, ir įgijėjas to nežinojo ir neturėjo žinoti (sąžiningas įgijėjas) [...]“¹⁸. Jau kitaip formuluojama LR CK 6.130 straipsnio 2 dalis, kuri nustato, kad „įskaitymas arba atsisakymas įskaityti neturi įtakos sąžiningo trečiojo asmens įgytoms teisėms“¹⁹.

Pirmasis ir antrasis LR CK normų pavyzdžiai reguliuoja, kas yra sąžiningas daikto įgijėjas ir sąžiningas valdytojas. Šiuo atveju matome, kad įstatymo leidėjas įvardina ne tik pačią sąvoką „sąžiningas“, bet taip pat atskleidžia sąžiningumo principo kriterijų turinį, kurį reikalinga įvertinti, siekiant nustatyti, ar asmuo, būdamas tame teisiniame santykyje, vertintinas kaip sąžiningas asmuo: „turėjo būti pagrįstai įsitikinęs“, „neturi žinoti“, „nežinojo ir neturėjo žinoti“. Kyla klausimas, ar šis atvejis, kuomet sąžiningumo vertinimui yra pateiktos konkrečios gairės, t. y. kuomet įstatyme yra aiškiai formuluojama, kokias aplinkybes reikia nustatyti, siekiant konstatuoti asmenį buvus sąžiningu, skiriasi nuo atvejo, kuomet normoje tiesiog įtvirtinamas tik reikalavimas asmeniui būti sąžiningu, nedetalizuojant sąžiningumo turinio ir apimties. Ar teismai, kuriuose sprendžiamas klausimas dėl sąžiningumo nustatymo, remiantis teisės norma, kurioje yra atskleistas sąžiningumo turinys ir apimtis kaip pateiktuose pavyzdžiuose, vertina tik tuos kriterijus, kurie yra nurodyti teisės normoje, bus bandoma atsakyti antrajame šio skyriaus poskyryje.

Antrajame LR CK normos pavyzdyje randame, jog įstatymų leidėjas lakoniškai vartoja sąvoką „sąžiningas“ neatskleisdamas sąžiningumo kriterijų turinio. Manytina, kad tuo atveju, kai įstatymų leidėjas neatskleidžia sąžiningumo kriterijų turinio, ir priešinga šalis siekia nuginkyti

¹⁶ Kuznecova, O. A., *supra* note 11, p.109.

¹⁷ Bakanas, A. *supra* note 10, p. 77.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

sąžiningumo prezumpciją, sąžiningumo vertinimo turinys gali būti nustatomas sistemiškai aiškinant įstatymo normas arba formuojamas teisminėje praktikoje.

LR FABĮ įstatymų leidėjas sąžiningumo reikalavimą suformulavo taip: „sudaryti sąlygas atkurti sąžiningų fizinio asmens, ūkininko ir kito fizinio asmens [...] mokumą“²⁰. Matyti, kad šioje įstatymo formuluotėje taip pat pateikiamas tik pats sąžiningumo reikalavimas, tačiau jo vertinimo kriterijai, kaip ir cituotu LR CK 6.130 straipsnio 2 dalies atveju, nepateikiami.

Iš trumpos pateiktų įstatymų normų, kuriose nustatomas reikalavimas civilinio teisinio santykio subjektui būti sąžiningu, analizės darytina išvada, jog tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas ne tik nustato patį reikalavimą būti sąžiningu, tačiau ir formuoja reikalaujamą sąžiningumo turinį.

Iš šiame skyriuje atliktos analizės spręstina, kad sąžiningumo principas LR CK nėra ir negali būti apibrėžtas. Šį principą, nurodytą LR CK 1.5 bei kituose straipsniuose, galima detalizuoti tik konkrečiu atveju, esant faktinei situacijai. Lietuvos civilinėje teisėje yra įtvirtinta sąžiningumo prezumpcija, todėl aplinkybių, įrodančių asmenį esant sąžiningu, įrodinėti kiekvienu atveju nereikia. Sąžiningumo prezumpciją laikant bendrąja taisykle, išimtis iš šios taisyklės daromos tik tada, kai tokia išimtis yra formuluojama įstatyme. Tuo atveju, kai sąžiningumo prezumpciją yra siekiama paneigti, teismų diskrecijos teisę vertinant sąžiningumo principą riboja du sąžiningumo principo kriterijai – subjektyvusis ir objektyvusis, kurių buvimas kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatytas. Tačiau lyginant reguliavimą, kuomet teisės normoje yra atskleidžiamas sąžiningumo turinys ir kuomet įstatyme ar teisės normoje apsiribojama paties sąžiningumo reikalavimo nurodymu, pirmasis vertintinas kaip turintis daugiau teisinio aiškumo. Palyginus sąžiningumo principo įtvirtinimo formą LR CK ir LR FABĮ teisės normose, nenustatyta, jog LR FABĮ įtvirtinta formuluotė skirtųsi nuo nurodytos LR CK, todėl, remiantis teisės normų formuluotėmis, daryti išvados, kad sąžiningumo reguliavimas fizinių asmenų bankroto bylose skiriasi nuo sąžiningumo reguliavimo LR CK, prielaidų nėra.

1.2. Sąžiningumo, įtvirtinto LR CK, vertinimas teismų praktikoje

Aiškinantis sąžiningumo principo, įtvirtinto LR CK, turinį, nustatyta, kad sąžiningumo turinys ir apimtis tiesiogiai priklauso nuo santykio, kuriame šis principas taikomas. Todėl siekiant visapusiškai ištirti LR CK įtvirtinto principo turinį, reikalinga analizuoti teismų praktiką ir atrasti bendrus dėsningumus sąžiningumo vertinime ir jo įrodinėjime.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra aiškiai pasisakęs dėl sąžiningumo principo ir jo vertinimo kriterijų vieningumo: „sąžiningumas – tai vertybinis teisinių santykių subjekto elgesio

²⁰ *Supra* note 4.

matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas, apdairus ir atidus elgesys. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens vidinę būklę konkrečioje situacijoje, be kita ko, veikiamą subjektą individualizuojančių savybių, pavyzdžiui: jei tai fizinis asmuo – jo amžiaus, išsimokslinimo, praktinių įgūdžių ir pan., jei tai juridinis asmuo – veiklos pobūdžio, jos ypatybių, verslo patirties ir t. t. Siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu šiuos kriterijus. Sąžiningumas konkrečioje situacijoje yra fakto klausimas, tačiau reikalavimai jo turiniui gali skirtis, priklausomai nuo to, kokie sandoriai yra sudaromi.²¹

LR CPK 353 straipsnio 1 dalis nustato, kad “kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių”²². Kadangi sąžiningumas konkrečioje situacijoje yra fakto klausimas, manytina, kad teismų praktikos, nustatinėjant objektyvųjį ir subjektyvųjį sąžiningumo kriterijus, reikalinga ieškoti pirmosios ir antrosios instancijos bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencijoje.

Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismas, spręsdamas klausimą, ar asmuo, praleidęs terminą palikimui priimti, buvo pakankamai atidus ir sąžiningas, vertino tiek subjektyvųjį, tiek objektyvųjį sąžiningumo kriterijus: „iš pareiškėjų nurodytų argumentų matyti, kad prašymas atnaujinti terminą grindžiamas iš esmės teisinių žinių stoka [...]. Viena vertus, pareiškėjų nurodomos subjektyvaus pobūdžio aplinkybės (teisinių žinių trūkumas) nesudarytų pagrindo pripažinti jas svarbiomis. Kita vertus, pareiškėjai, sužinoję apie atsiradusį palikimą, aktyviais veiksmais išreiškė norą priimti palikimą, nepraleisdami trijų mėnesių termino po palikėjo mirties kreipėsi į teismą dėl turto aprašo sudarymo. Tai rodo, kad pareiškėjai vis dėlto elgėsi kaip rūpestingi ir atidūs asmenys siekdami įgyvendinti atsiradusią teisę į palikimą. Dėl to nagrinėjamu atveju nėra pagrindo išvadai, kad terminas palikimui priimti buvo praleistas dėl pareiškėjų neva aplaidaus, nesąžiningo elgesio, nerūpestingumo.“²³ Šioje byloje teismas dėmesį skyrė tiek subjektyviojo, tiek objektyviojo sąžiningumo kriterijų vertinimui – teismas įvertino, kad konkretus asmuo, dalyvaujantis teisiniame santykiyje neturėjo pakankamai teisinių žinių (subjektyvusis kriterijus), tačiau nagrinėjamoje situacijoje elgėsi rūpestingai ir apdairiai – kreipėsi į teismą dėl turto aprašo sudarymo (objektyvusis kriterijus). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teismas nurodė, kad subjektyvaus pobūdžio aplinkybės nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad asmuo buvo sąžiningas ir pakankamai atidus, tai patvirtina, kad teismas

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44/2011.

²² *Supra* note 15.

²³ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-5598-905/2012.

vadovaujasi įtvirtintu sąžiningumo apibrėžimu, kuris reikalauja nustatyti esant abu sąžiningumo kriterijus – tiek subjektyvųjį, tiek objektyvųjį.

Kitoje nutartyje Vilniaus miesto apylinkės teismas taip pat vertino abu sąžiningumo kriterijus, taip pat laikė, kad sąžiningam asmens elgesiui konstatuoti reikalinga nustatyti esant abu kriterijus: „viena vertus, įstatymų nežinojimas, negalėtų būti pripažinta svarbi priežastis atnaujinti terminą, kita vertus, pareiškėja, neturėdama teisinio išsilavinimo galėjo sąžiningai suklysti dėl palikimo priėmimo termino. [...] pareiškėjai po vyro mirties diagnozuota lėtinė liga, nustatytas neįgalumas, [...] pareiškėja sužinojusi apie termino palikimui priimti praleidimą, nedelsiant kreipėsi į teismą dėl jo atnaujinimo“²⁴.

Sąžiningumo principo reglamentavimas LR CK iš pažiūros gali atrodyti neaiškus ir galintis būti suprastas dviprasmiškai, kadangi šiame teisės akte nėra įvardinta nei pati sąžiningumo sąvoka, nei sąžiningumo vertinimo kriterijų turinys. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra gana detalai suformavęs sąžiningumo sampratą bei tai, kad teismai privalo vadovautis kasacinio teismo suformuotomis taisyklėmis, darytina išvada, kad papildomo sąžiningumo reglamentavimo LR CK įtvirtinti nereikalinga. Pažymėtina, kad trečiajame šio darbo skyriuje nagrinėjant teismų praktiką, formuojamą nustatant asmens sąžiningumą fizinio asmens bankroto procese, bus siekiama išsiaiškinti, ar teismų praktika šioje srityje yra pakankamai vieninga ir ar nėra poreikio tikslinti LR FABĮ įtvirtintą sąžiningumo sąvoką.

Atsižvelgiant į tai, kad LR CK nėra apibrėžta ne tik sąžiningumo sąvoka, bet ir nėra eksplicitiškai išreikšta sąžiningumo prezumpcija, reikalinga atsižvelgti į kasacinio teismo formuojamą sąžiningumo principo sampratą ir apimtį. Vienoje iš savo nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė apie sąžiningumo prezumpcijos taikymo apimtį: „[...] civiliniuose teisiniuose santykiuose dalyvaujantis asmuo yra sąžiningas, išskyrus atvejus, kai įstatyme tiesiogiai yra įtvirtinama nesąžiningumo prezumpcija. Viena iš tokių nesąžiningumo prezumpcijų yra įtvirtinta CK 6.67 straipsnyje. Tačiau minėta norma yra specifinė, įtvirtinta CK šeštosios knygos IV skyriuje, skirtame kreditoriaus interesų gynimui, todėl yra specialioji norma bendrųjų normų atžvilgiu ir gali būti taikoma tik tokiu atveju, kai kreditorius, gindamas savo pažeistus interesus, ginčija skolininko sudarytą sutartį CK 6.66 straipsnyje nurodytu pagrindu“²⁵. Vadovaujantis šiuo kasacinio teismo išaiškinimu darytina išvada, kad implicitiškai LR CK įtvirtinta sąžiningumo prezumpcija yra taikoma visais atvejais, išskyrus tuos, kai LR CK norma eksplicitiškai įtvirtina atvejus, kuomet yra taikoma nesąžiningumo prezumpcija.

²⁴ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-31799-934/2013.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-611/2016.

Nagrinėjant sąžiningumo reikalavimą, įtvirtintą LR CK, pavyzdžiu buvo paimtos LR CK 4.70 straipsnio 1 dalis bei 4.96 straipsnio 1 dalis, kurios detalizuoja, koks asmuo šių teisės normų reguliuojamame santykyje yra laikomas sąžiningu. Pirmajame šio skyriaus poskyryje buvo iškeltas klausimas, ar teismai, vertindami asmens sąžiningumą LR CK 4.70 straipsnio 1 dalies atveju, vertina tik tas aplinkybes, kurios yra nurodytos straipsnio hipotezėje. Kadangi šiuo atveju teismai sprendžia fakto klausimą, nagrinėtina pirmosios ir antrosios instancijos bendrosios kompetencijos teismų praktika.

Vilniaus miesto apylinkės teismas, civilinėje byloje sprenddamas klausimą dėl automobilio išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo pagal LR CK 4.96 straipsnio reguliavimą, vertino, kad „atsakovas ginčo automobilį pagal transporto priemonės pirkimo pardavimo sutartį įgijo 2011 m. gegužės 31 d. Kaune [...]. Ikiteisminio tyrimo metu nustatyta, kad automobilį atsakovui galbūt pardavė V. F., kuris apklausos metu patvirtino šį faktą [...]. Nenustatyta, kad atsakovas, įsigydamas automobilį, žinojo apie automobilio vagystę ir suklastotus automobilio kėbulo numerius, todėl atsakovas laikytinas sąžiningu įgijėju CK 4.96 straipsnio 1 dalies prasme.“²⁶ Šioje byloje teismas nustatinėjo, ar atsakovas (įgijėjas) žinojo apie tai, kad ginčo automobilis buvo vogtas. Pastebėtina, kad teismas savo sprendime nepateikia vertinimo, kuriuo būtų nustatinėjęs, ar atsakovas (įgijėjas) neturėjo žinoti šių aplinkybių. Tačiau iš to, kad teismas motyvuojamoje aptariamo sprendimo dalyje, kurioje, be kita ko, nurodomos teismo nustatytos aplinkybės, pažymėjo, jog „byloje nustatytos visos sąlygos-aplinkybės, teikiančios pagrindą taikyti CK 4.96 straipsnio 1 dalies nuostatas“²⁷, darytina išvada, jog teismas nustatė esant tiek subjektyvųjį, tiek objektyvųjį sąžiningumo kriterijus. Taigi šiuo atveju teismas vertino, ar atsakovas nežinojo ir neturėjo žinoti, kad ginčo automobilis įgyjamas iš asmens, kuris neturėjo teisės jo perleisti nuosavybėn, t. y. nustatinėjo tik tas aplinkybes, kurių buvimą nustatyti reikalauja LR CK 4.96 straipsnio 1 dalis.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių, vadovaudamasis LR CK 4.197 straipsnio 6 dalimi, kuri reguliuoja, kad „sąžiningo hipotekos kreditoriaus teisė lieka galioti net ir tuo atveju, kai hipotekos sandoris pripažįstamas negaliojančiu tokiu pagrindu, už kurį hipotekos kreditorius neatsako“²⁸ nurodė, kad „hipotekos kreditorius [...], remiantis CK 4.197 straipsnio 6 dalimi, turi įrodyti, jog faktiškai nežinojo ir negalėjo žinoti hipotekos sandorio teisinių trūkumų, sudariusių pagrindą tokį sandorį pripažinti negaliojančiu, ir turi teisę prašyti

²⁶ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. sausio 11 d. sprendimas už akių civilinėje byloje Nr. Nr. 2-4695-905/2013.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Supra* note 12.

teismo ginti jo, kaip sąžiningo kreditoriaus, interesus²⁹. Šiuo atveju LR CK normoje buvo nurodytas reikalavimas hipotekos kreditoriui būti sąžiningu, nedetalizuojant sąžiningumo šio teisinio santykio atveju. Kasacinis teismas šios teisės normos turinį, t. y. sąžiningumo turinį ir apimtį, išaiškino aptariamoje nutartyje. Kasacinio teismo suformuotas LR CK 4.197 straipsnio 6 dalies aiškinimas toliau naudojamas teismų praktikoje (pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-346-196/2015).

Įvertinus teismų praktikos atvejus, kuomet teismai, vadovaudamiesi LR CK normomis, kuriose eksplicitiškai yra įtvirtintas reikalavimas civilinio teisinio santykio subjektui būti sąžiningu, pastebėtina, kad tais atvejais, kai LR CK normoje yra atskleistas sąžiningumo turinys ir apimtis, teismai vertina būtent tas aplinkybes, kurios tiesiogiai yra nurodytos teisės normoje. Nepaisant to, kad asmens nesąžiningumas siejamas su žinojimu ar turėjimu žinoti apie kitų asmenų interesus ar galimas teisių įgijimo kliūtis³⁰, tačiau kiekvienu atveju žinojimas ar turėjimas žinoti siejamas su skirtingais interesais ar teisių įgijimo kliūtimis, kurios ne visada gali būti identifikuojamos susipažinus su teisės normomis, reguliuojančiomis konkretų civilinį teisinį santykį. Todėl tuo atveju, kai teisės normoje nėra atskleidžiamas sąžiningumo turinys ir apimtis, teismai yra priversti formuoti taisykles, kuriomis vadovaujantis nustatinėjamas sąžiningumas konkrečios normos atveju. Įvertinus aprašytą darytina išvada, jog siekiant teisinio konkretumo ir aiškumo įstatymo leidėjas kiekvienu atveju, nustatydamas sąžiningumo reikalavimą, turėtų atskleisti reikalaujamą sąžiningumo turinį ir apimtį.

Atlikus trumpą teismų praktikos analizę sąžiningumo vertinimo klausimu, darytina išvada, jog teismai, vertindami asmens sąžiningumą, vadovaujasi bendroju sąžiningumo principo apibrėžimu ir vertina tiek subjektyvųjį, tiek objektyvųjį sąžiningumo kriterijus. Tačiau manytina, kad pirmosios instancijos teismai turėtų nurodyti konkrečias nustatytas bylos aplinkybes ir įrodymus, kuriais grindžia esant arba nesant vieną iš sąžiningumo kriterijų, t. y. teismas neturėtų apsiriboti pačių sąžiningumo kriterijų buvimo konstatavimu, bet ir turėtų nurodyti, kuo remiantis buvo padaryta tokia išvada. Teismai sėkmingai vadovaujasi įtvirtinta sąžiningumo prezumpcija, tačiau susiduria su neaiškumais, kuomet teisės normoje nėra eksplicitiškai nurodytas sąžiningumo vertinimo turinys ir apimtis.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16-706/2015.

³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-291/2012.

2. SAŽININGUMO PRINCIPAS UŽSIENIO ŠALIŲ PRIVATINĖJE TEISĖJE

Sąžiningumo principas (angl. *good faith*) yra vienas pagrindinių, pamatinių principų ne tik privatinėje Lietuvos, bet ir visose kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Sąžiningumo principas buvo itin svarbus Romėnų teisėje, Prancūzijoje šis principas itin plačiai buvo taikomas iki teisės aktų kodifikacijos.³¹ Daugumos šiuolaikinių šalių kodeksuose taip pat galime rasti vieną, o kartais net ir kelias teisės normas, apibrėžiančias sąžiningumo principą.

Sąžiningumo principo turinį nemokumo procese geriau atskleisti padeda teisės doktrinoje sutinkamas nemokumo skirstymas į pasyvų ir aktyvų.³² „Pasyvus nemokumas, teisės doktrinos nuomone, atsiranda kaip pasekmė tam tikro išorinio įvykio, kuris paveikė asmens galimybę atsiskaityti už įprastinio pobūdžio skolas (maistą, drabužius, elektrą, nuomą ir t.t.) ir nėra sąlygotas kaltų skolininko veiksmų, aktyvus nemokumas, kita vertus, yra rezultatas asmens tyčia ar neatsargiai prisiimtų įsipareigojimų, siekiant įsigyti ne pirmo būtinumo prekes.“³³ Pasyvus nemokumas galimai sietinas su rizika, kuri visais atvejais egzistuoja modernioje visuomenėje ir su šia rizika susiduria dauguma fizinių asmenų, ši rizika daugiau priklauso nuo išorės nei nuo paties fizinio asmens veiksmų. Manytina, kad pasyvus nemokumas galėtų būti vertinamas kaip sąžiningo asmens nemokumas, tuo tarpu aktyvus nemokumas kelia abejones dėl asmens sąžiningumo ir tokio asmens elgesys turėtų būti vertinamas pagal tam tikrus kriterijus. Tačiau tokį skirstymą bet kuriuo atveju reikalinga konkretinti pasitelkiant konkrečios šalies teisės normas. Todėl šiame skyriuje bus stengiamasi nustatyti, kaip Vokietijos ir Olandijos, kurios priklauso kontinentinės teisės tradicijos šalims, teisės aktuose bei šių šalių mokslininkų darbuose yra įtvirtinta bendroji sąžiningumo principo sąvoka, atskleisti šio principo turinį ir išsiaiškinti, kuo sąžiningumo principas bankroto procese skiriasi nuo įtvirtinto bendrosiose civilinės teisės normose. Taip pat bus analizuojama bendrosios teisės tradicijos šalies – Jungtinių Amerikos Valstijų, teismų praktika sąžiningumo nustatymo bankroto procese klausimu.

Vokietijos civilinio kodekso 157 ir 242 straipsnių nuostatos dažnai teisės teoretikų pasirenkamos kaip pavyzdinės normos, kuriose yra įtvirtintas sąžiningumo principas. Šios nuostatos reguliuoja, kad sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai ir atsižvelgiant į vyraujančius papročius (157 straipsnis) bei nustato, kad skolininkas savo pareigas privalo vykdyti sąžiningai bei paisyti vyraujančių papročių (242 straipsnis).³⁴

³¹ Charpentier, E. M. *Le role de la bonne foi dans l'elaboration de la theorie du contrat*. Revue de droit de l'Universite de Sherbrooke, 1996, p. 300.

³² Tratnik, A. Personal insolvency [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2016-10-07] <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/slovlwrv5&div=14&id=&page=//>>.

³³ Bareikaitė, I. Fizinio asmens bankrotas: sutuoktinio ir vaiko teisių apsauga. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

³⁴ Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-23] <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0726>.

Atkreiptinas dėmesys, kad sąžiningumo principas Vokietijos civiliniame kodekse, priešingai nei LR CK, nėra įtvirtintas prie bendrųjų civilinio kodekso nuostatų. Šiame teisės akte sąžiningumo principas yra įtvirtintas prievolių teisę reglamentuojančioje antrojoje Vokietijos civilinio kodekso knygoje. Tačiau sąžiningumo reikalavimas daugeliu atvejų yra įtraukiamas į Vokietijos civilinio kodekso normas konkretesniame kontekste. Todėl laikytina, kad sąžiningumo principas Vokietijos privatinėje teisėje yra vienas iš pamatinių principų. Šios šalies mokslininkas Peter Schlechtriem, nagrinėjęs su sąžiningumo principu susijusius klausimus, reziumuodamas sąžiningumo principo svarbą Vokietijos privatinėje teisėje pasisakė, jog šis principas gali būti taip plačiai taikomas, kad netgi nebūtų reikalinga dalis kodifikuotų teisės normų.³⁵

Lyginant sintaksines teisės normų, LR CK ir Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtinančių sąžiningumo principą, konstrukcijas, darytina išvada, kad šios teisės normos yra labai panašios. Lyginant Vokietijos civilinio kodekso 157 straipsnį su LR CK 6.193 straipsniu, matome, kad šias teisės normas galime laikyti viena kitos pažodiniu vertimu.

Vokietijos mokslininkas Franz Wieacker, aiškindamas Vokietijos civilinio kodekso 242 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo turinį, padarė išvadą, jog šis principas aiškintinas apibrėžiant jo funkcijas ir vertybes, kurias šis principas saugo. Anot šio mokslininko, viena iš sąžiningumo principo funkcijų yra teisės spragų užpildymas, antroji – vaidmuo, atliekamas teisės normų aiškinime, trečioji – negaliojimo, apribojimo funkcija (angl. *derogating, restrictive*). Trečioji funkcija pasireiškia tuomet, kai imperatyvioji teisės norma ar sutarties sąlyga laikytina negaliojančia dėl to, kad konkrečioje situacijoje jos taikymas prieštarautų sąžiningumo principui.

Kalbėdamas apie vertybes, kurias šis principas saugo, minėtas autorius pirmiausia pabrėžia vertybes, įtvirtintas šalies konstitucijoje. Taigi iš esmės per civiliniame kodekse įtvirtintas sąžiningumo nuostatas yra saugomos konstitucijoje įtvirtintos saugotinos vertybės. Sąžiningumo principas taip pat saugo ir civiliniame kodekse, ir kituose įstatymuose įtvirtintas teises, tačiau svarbiausias yra asmens elgesio vertinimas kiekvienoje situacijoje kaip atsakingo ir teisingo asmens elgesys (*bonus pater familias*)³⁶.

Tačiau vertinant *bonus pater familias* elgesio etaloną vėl galimai susiduriame su tuo, kad teisėjai, vertindami konkrečią situaciją, remiasi savo vidiniu įsitikinimu, kurį gali lemti netgi religiniai, politiniai, socialiniai ir kiti panašūs teisėjo įsitikinimai. Šiuo atveju sektinas UNIDROIT principų pavyzdys – šiems principams yra taikomas reikalavimas – tarptautinis pripažintinumas.³⁷ Tai reiškia, kad UNIDROIT principu laikytinas tik toks principas, kuris yra

³⁵ Schlechtriem, P. Good Faith in German Law and in International Uniform Laws. *CISG Database* [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2016-09-23] <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem16.html>>.

³⁶ Tratnik, A., *supra* note 32.

³⁷ *Ibid.*

pripažįstamas įvairiose teisinėse sistemose, konkretaus principo pripažinimas ir naudojimas nacionalinėje teisėje eliminuojamas dėl savo nepaplitimo. Šis pavyzdys yra sektinas siekiant nustatyti konkretų fizinio asmens sąžiningumo bankroto procese vertinimo kriterijų turinį. Šį turinį nustatant pagal teismų praktikoje jau spėjusias nusistovėti vertinimo taisykles, o ne pagal pavienius teismų sprendimus.

Grįžtant prie Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtinto sąžiningumo principo, šis lygintinas su LR CK įtvirtintu sąžiningumo principu. Kalbant apie šio principo atliekamas funkcijas pastebėtina, kad Vokietijos mokslininkų darbuose įtvirtintos šio principo funkcijos atitinka įtvirtintas LR CK: 1.8 straipsnio 2 dalis įtvirtina teisės spragų užpildymo funkciją („jeigu nėra panašius santykius reglamentuojančių civilinių įstatymų, taikomi bendrieji teisės principai (teisės analogija)“³⁸, 6.193 straipsnio 1 dalis įtvirtina sąžiningumo principo naudojimą aiškinant sutartis („sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai“)³⁹, 1.81 straipsnis nustato sandorių negaliojimą tuo atveju, jei jis prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei⁴⁰.

Sprendžiant klausimą dėl LR CK 1.81 straipsnio 1 dalies taikymo, teismų praktikoje vertinamas ir sąžiningumo principas. Taip vienoje iš savo nutarčių yra išaiškinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „sutarties sąlygos negalioja, jeigu nustatomi CK 1.80 ir 1.81 straipsniuose nurodyti sandorių negaliojimo pagrindai. [...] Sandorio turinys vertinamas pagal visuomenėje vyraujančią gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą.“⁴¹

Panaši sąžiningumo principo samprata yra įtvirtinta ir Olandijos civilinėje teisėje. Olandijos civilinio kodekso 6:2 straipsnis nustato, kad „kreditorius ir skolininkas privalo elgtis vienas su kitu pagal protingumo ir teisingumo standartą“⁴². Olandijos civilinio kodekso 3:11 straipsnis patvirtina, jog šioje šalyje taip pat laikomasi nuostatos, jog sąžiningumas turi objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus: „asmuo neveikė sąžiningai esant tam tikroms teisinėms sąlygoms, jei jis žinojo ar turėjo žinoti faktus ar teises, nuo kurių priklauso sąžiningumas“⁴³.

Taip pat mokslininkų darbuose pažymima, kad sąžiningumo principas Olandijos civilinėje teisėje atlieka tris funkcijas, aptartas nagrinėjant šio principo įtvirtinimą Vokietijos privatinėje teisėje: teisinių spragų užpildymo, sutarčių ir teisės normų aiškinimo bei negaliojimo/apribojimo funkciją. Pažymėtina, jog pastaroji funkcija Olandijos civiliniame kodekse itin aiškiai apibrėžta: „iš šalių susitarimo kylanti taisyklė nėra taikoma, jeigu pagal

³⁸ *Supra* note 12.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191/2013.

⁴² Civil code of the Netherlands [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-24] <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>>.

⁴³ *Ibid.*

susiklosčiusias aplinkybes ji prieštarautų protingumo ir teisingumo standartams⁴⁴ (6:248 straipsnio 2 dalis).

Pažymėtina, kad Olandijos civiliniame kodekse, priešingai nei LR CK, yra eksplicitiškai įtvirtinta sąžiningumo principo prezumpcija. Šios šalies civilinio kodekso skyriaus, reguliuojančio nuosavybės klausimus, 3:118 straipsnio 3 dalis nustato, kad „sąžiningumas yra preziumuojamas; nesąžiningumas turi būti įrodytas“⁴⁵.

Taigi atlikus nors ir gana siaurą sąžiningumo principo įtvirtinimo Vokietijos ir Olandijos civiliniuose kodeksuose analizę, galima daryti išvadą, jog tiek sintaksiniu požiūriu, tiek naudojama pačia sąžiningumo principo apibrėžimo sąvoka, sąžiningumo principui priskirtinomis funkcijomis, šiose dviejose užsienio šalyse įtvirtinta sąžiningumo principo koncepcija yra labai artima įtvirtintai LR CK bei išplėtotai Lietuvos teisės mokslininkų.

Išsiaiškinus Vokietijos ir Olandijos teisės aktuose įtvirtintą sąžiningumo principo koncepciją, spręstina, kad bendra sąžiningumo sąvoka šiose šalyse susideda iš dviejų kriterijų – subjektyviojo ir objektyviojo. Taip pat galima daryti išvadą, kad paprastai šių šalių privatinėje teisėje sąžiningumas konkrečioje situacijoje gali būti apibrėžiamas kaip žinojimas ir turėjimas žinoti apie tam tikrą konkrečiam teisiniam santykiui reikšmingą situaciją, t. y. dažniausiai sąžiningumas siejamas su viena reikšminga aplinkybe, bet ne aplinkybių kompleksu. Atsižvelgiant į šią padarytą išvadą, reikalinga aiškintis, kaip sąžiningumas vertinamas faktinėje situacijoje – bankroto procese.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse teismų precedentai yra laikomi pagrindiniu teisės šaltiniu. Todėl manytina, kad bendrosios teisės tradicijos šalių teismų praktika sąžiningumo vertinime gali būti reikšminga nustatant, kokie kriterijai praktikoje yra reikšmingi ir vertintini nustatinėjant asmens sąžiningumą bankroto procese. Tačiau pažymėtina, kad bendrosios teisės tradicijos šalyse sąžiningumo principo užimama vieta ženkliai skiriasi nuo aptartos ir taikomos kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Tuo tarpu kai kontinentinės teisės tradicijos šalyse teisės šaltiniu be įstatymų, papročių, teismo precedentų ir teisės doktrinos laikytini ir bendrieji teisės principai, bendrosios teisės tradicijos šalys teisės principų nelaiko teisės šaltiniu.⁴⁶

Laikytina, kad sąžiningumo principas bendrosios teisės tradicijos šalyse neatlieka tokio didelio vaidmens reguliuojant privatinis teisinius santykius. Šiame kontekste pažymėtinas Lordų rūmų (angl. *House of Lords*) priimtas sprendimas byloje *Walford v. Miles*, kur teismas pasisakė, jog pareiga būti sąžiningam ikisutartiniuose santykiuose yra praktiškai neįgyvendinama ir deryboms jau iš jų prigimties sąžiningumas yra nebūdingas: kiekviena šalis siekia patenkinti

⁴⁴ *Supra* note 42.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Kurauskas, G. *Kontinentinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės tradicijos santykis*. Magistro baigiamasis darbas. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

būtent savo interesus.⁴⁷ Vadovaujantis šiuo požiūriu, sunkiai įsivaizduojama situacija, kuomet sąžiningumo principas bendrosios teisės tradicijos šalyse nulemtų sutarties aiškinimą ir juo labiau sutarties negaliojimą.

Tačiau teigti, kad sąžiningumo principas bendrosios teisės tradicijos šalyse apskritai neegzistuoja ir nėra taikomas, negalima. Šioje teisės sistemoje sąžiningumo principui nėra suteikiama tiek daug reikšmės, jis paprastai nėra taikomas ir vertinamas tais atvejais, kai konkreti teisės norma eksplicitiškai nenumato pareigos teisinio santykio šaliai laikytis sąžiningumo pareigos. Tačiau tais atvejais, kai sąžiningumo reikalavimas yra įtvirtintas teisės normoje ar sutartyje, jo turi būti laikomasi ir, kilus ginčui, asmens sąžiningumas yra vertinamas nagrinėjant bylą teisme. Išimtimi laikytina bendrosios teisės tradicijos šalies – Jungtinių Amerikos Valstijų, teismų praktika, kuomet, sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo, yra vertinamas ir asmens sąžiningumas, nors įstatymai tokio vertinimo įsakmiai nereikalauja.

„Jungtinėse Amerikos Valstijose klausimai, susiję su fizinių ir juridinių asmenų nemokumo procedūromis, yra reglamentuoti Jungtinių Amerikos Valstijų Kodekso (angl. *The United States Code*) 11 skyriuje. Šis Jungtinių Amerikos Valstijų kodekso skyrius yra vadinamas Jungtinių Amerikos Valstijų Bankroto Kodeksu (angl. *the Bankruptcy Code*).“⁴⁸ Jungtinėse Amerikos Valstijose teismai, sprenddami klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo, iš esmės vertina objektyvius kriterijus, tačiau pasinaudodami jiems suteikta diskrecijos teise, bankroto bylose pradėjo vertinti ir subjektyvųjų faktorių – asmens, siekiančio, kad jam būtų iškelta bankroto byla, ketinimus, kurie teismo gali būti laikomi priežastimi atmesti asmens prašymą iškelti jam bankroto bylą.⁴⁹

Tokia teismų pozicija neatitinka įstatymų leidėjo pozicijos, kadangi Jungtinių Amerikos Valstijų bankroto kodekse yra nustatyti vertintini objektyvūs ir griežtai apibrėžti kriterijai. Tačiau net ir nesant įstatyminio reguliavimo, sąžiningumas bankroto bylose yra vertinamas ir tai leidžia daryti išvadą apie sąžiningumo svarbą aptariamame procese.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismai pažymi, kad vienas pagrindinių bankroto tikslų yra sąžiningo skolininko įsiskolinimų sumažinimas.⁵⁰ Vadovaujantis teismų formuojama praktika, sąžiningumas turi būti prielaida ne tik priimant sprendimą dėl bankroto bylos iškėlimo, bet ir vykdant pačią bankroto procedūrą. Teismai turi nustatyti, ar bankroto siekiančio asmens tikslai

⁴⁷ Smits, J. *The making of European Private Law*. Antwerpen: Intersentia, 2002, p. 193.

⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjo 2014 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-12/2014.

⁴⁹ Tsang, P. C. *The Case Against „Bad Faith“ Dismissals of Bankruptcy Petitions Under 11 U.S.C. § 707 (a)*. American University Law Review. 2010, p. 688.

⁵⁰ *United State Courts. Chapter 7 – bankruptcy basics* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-25] <<http://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy/bankruptcy-basics/chapter-7-bankruptcy-basics>>.

atitinka Jungtinių Amerikos Valstijų bankroto kodekse įtvirtintą bankroto tikslą ir paties kodekso dvasią.⁵¹

Jungtinių Amerikos Valstijų bankroto kodeksas, lygiai kaip ir LR FABĮ, neįvardija ir neapibrėžia sąžiningumo vertinimo kriterijų. Atsižvelgiant į tai, kad vienas pagrindinių teisės šaltinių Jungtinėse Amerikos Valstijose yra teismo precedentas ir į tai, kad „parinkdamas reikiamą teisės normą teismas turi atsižvelgti į ankstesnius sprendimus ir jais sekti, jei jie atitinka nagrinėjamos bylos padėtį“⁵², nagrinėtini Jungtinių Amerikos Valstijų teismų sprendimai, priimti sprendžiant klausimą dėl asmens, siekiančio, kad jam būtų iškelta bankroto byla, sąžiningumo.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismai suformavo precedentą nustatantį, kad asmens, siekiančio, kad jam būtų iškelta bankroto byla, nesąžiningumas gali būti motyvas, kurio pakanka priimti sprendimą dėl bankroto bylos neiškėlimo.⁵³ Nustačius asmens nesąžiningumą, teismai gali atmesti prašymą iškelti bankroto bylą. Asmens nesąžiningumo atvejai Jungtinių Amerikos Valstijų teismuose išskiriami į keturis grupes: i) turimo turto ir gaunamų įplaukų slėpimas arba melagingų duomenų apie juos pateikimas, ii) išlaidaus gyvenimo būdo atvejai, iii) asmens turimas tikslas išvengti finansiškai reikšmingų prievolių vykdymo, iv) didelis asmens aplaidumas ir nerūpestingumas.⁵⁴

„Pareiškėjas vėlavo pateikti duomenis apie pradelstus mokėjimus, nepateikė duomenų apie turto areštus ir neužtikrintas skolas, [...] pateikė neteisingus duomenis apie nuosavybės teise priklausančio turto vertes.“⁵⁵ Šioje byloje teismas konstatavo asmens, siekiančio, kad jam būtų iškelta bankroto byla, nesąžiningumą, kuomet asmuo nepateikė visos informacijos apie savo turtinę padėtį, taip pat teikė melagingus duomenis apie turto vertes, kurios buvo reikšmingos vertinant mokumo atkūrimo planą. Šiame sprendime teismas pažymėjo, kad bankroto atveju turi būti užtikrinamos ir kreditorių teisės, o tarp jų ir teisė žinoti tikrąją skolininko finansinę padėtį. Teismas pabrėžė, kad bankroto atveju kreditoriui turi būti suteikiama daugiau informacijos apie skolininko finansinę padėtį, nei tuo atveju, kai skolininkas nesiekia bankroto.

Asmens tikslą išvengti prievolių vykdymo iliustruoja šis Jungtinių Amerikos Valstijų teismo pavyzdys: „asmuo prieš pat pateikdamas prašymą dėl bankroto bylos iškėlimo iš finansinės įstaigos gavo reikšmingo dydžio (lyginant su turimais asmens įsiskolinimais) vartojimo kreditą ir, pateikęs prašymą dėl bankroto bylos iškėlimo, turimą turtą naudojo pragyvenimui nebūtinais tikslais“⁵⁶. Toks asmens elgesys galimai traktuotinas ir kaip išlaidaus

⁵¹ Ordin, R. L. *The good faith principle in the Bankruptcy Code: A Case Study*. The Business Lawyer. 1983, p. 1797.

⁵² Kurauskas, G., *supra* note 46.

⁵³ Tsang, P. C., *supra* note 49, p. 696.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 696.

⁵⁵ Ordin, R. L., *supra* note 51, p. 1799.

⁵⁶ *Ibid.*

gyvenimo būdo atvejais, tačiau teismas, įvertinęs visas faktines bylos aplinkybes, nustatė, jog asmuo siekė išvengti reikšmingo dydžio prievolės vykdymo.

„Bankroto bylas nagrinėjantis teismas negali būti instrumentu, kuriuo skolininkas siekia bylinėtis dėl mokestinių klausimų, nagrinėtinų administraciniuose teismuose.“⁵⁷ Panašaus pobūdžio byloje teismas išaiškino, kad „bankroto bylą nagrinėjantis teismas neturi atlikti mokestinių lengvatų suteikimo funkcijos, kuri priklauso valstijos teismams.“⁵⁸ Apibendrintuose teismų sprendimuose pateikiami pavyzdžiai, kuomet teismai nustatė, jog bankrutuoti siekiančio asmens tikslai nesutapo su Jungtinių Amerikos Valstijų bankroto kodekse numatytais tikslais. Asmenys šiose situacijose siekė ne atkurti savo mokumą, bet išvengti procesų, susijusių su mokestiniais klausimais ar mokesčių sumažinimu.

„Tikslas atidėti mokėjimus, be siekio atkurti savo mokumą, negali būti pateisinamas. Prašymas pradėti taikyti bankroto procedūras buvo pateiktas nesąžiningai. Teismų precedentai nustato, kad prašymo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimas, turint tikslą, kad būtų atidėti mokėjimai ar siekiant užbėgti už akių tam tikrų teisių atėmimui ir gauti papildomo laiko, kuriuo būtų siekiama refinansuoti turimus įsiskolinimus ar parduoti turtą, neatitinka tikslų, kuriems buvo sukurtas bankroto institutas.“⁵⁹ „Procedūra buvo siekiama atitolinti momentą, kada bus pradedamas išieškojimas. [...] Tokia situacija laikytina piktnaudžiavimu bankroto procesu.“⁶⁰ Šie teisminės praktikos apibendrinimai rodo, jog piktnaudžiavimu siekiant, jog būtų iškelta bankroto byla, laikytinas asmens siekis nutolinti, atidėti tam tikrą jam nepalankių teisinių veiksmų pradžią, kadangi pateikus prašymą dėl bankroto bylos iškėlimo atsiranda tam tikri apribojimai asmens, kuris siekia, kad jam būtų iškelta bankroto byla, atžvilgiu.

Vertinant Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktiką bankroto procese, išskirtina tai, kad dalis šalies teismų sąžiningumą vertino išeidami už įstatymo raidės ribų, tuo tarpu kita dalis teismų stengėsi sąžiningumą vertinti priartindami jį prie konkrečių Jungtinių Amerikos Valstijų bankroto kodekso normų. Pastarųjų teismų suformuota praktika sukūrė stipresnę ir aiškesnę sąžiningumo vertinimo sistemą.⁶¹ Teismų praktika, kuomet sąžiningumas vertinamas neprisirišant prie įstatyme nurodytų vertinimo kriterijų gali privesti prie situacijos, kuomet teismai bankroto bylos asmeniui neiškels vien dėl tos priežasties, kad asmuo, pateikęs prašymą dėl bankroto bylos, nebus taip „nusipelnęs“ bankroto kaip kiti pareiškėjai.⁶²

Siekiant kontroliuoti vis didėjančią prašymų iškelti bankroto bylą skaičių, taip pat turint tikslą kiek galima labiau apriboti galimybes prašymą iškelti bankroto bylą pateikti

⁵⁷ Ordin, R. L., *supra* note 51, p. 1802.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*, p. 1806.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 1811.

⁶¹ Tsang, P. C., *supra* note 49, p. 698.

⁶² *Ibid.*, p. 699.

piktnaudžiaujant savo teisėmis, Jungtinių Amerikos Valstijų nacionalinis bankroto revizijos komitetas (angl. *National Bankruptcy Review Committee*) pateikė pasiūlymą, kaip remiantis objektyviais duomenimis galima sumažinti prašymų iškelti bankroto bylą, pateiktų piktnaudžiaujant savo teisėmis, skaičių. Šio siūlymo rezultatas – 2005 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Kongreso priimtas Piktnaudžiavimo bankroto procesu prevencijos ir vartotojų teisių apsaugos aktas (angl. *Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act – BAPCPA*). BAPCPA reglamentuojamas kontroliavimo mechanizmas nustato papildomus reikalavimus asmenims, siekiantiems, kad jiems būtų iškelta bankroto byla. Naudojantis šiuo mechanizmu yra nustatomas finansinis asmens atsakingumas ir asmens veiksmų efektyvumas atsiradus veiksniais, neigiamai įtakojantiems jo finansinę padėtį.⁶³

Vadovaujantis BAPCPA įtvirtintu skaičiavimo metodu, yra apskaičiuojamos prašymą dėl bankroto bylos iškėlimo teikiančio asmens pajamos jas lyginant su vidutinėmis asmens, gyvenančio konkrečioje valstijoje, pajamomis. Tuo atveju, jei asmens pajamos viršija vidutines asmens, gyvenančio konkrečioje valstijoje, pajamas, yra atliekamas papildomas patikrinimas, kurį atlikus yra nustatoma, ar bankrotas yra ta priemonė, kuri reikalinga asmens mokumui atstatyti (angl. *means test*). Asmeniui, kurio pajamos yra žemesnės ir vidutines nustatytąsias, papildomas patikrinimas dėl reikalingumo iškelti bankroto bylą nėra taikomas.

Iš esmės BAPCPA yra įtvirtinama nesąžiningumo arba piktnaudžiavimo prezumpcija (angl. *presumption of abuse*). Kadangi nustačius, jog asmens gaunamos pajamos yra didesnės už vidutines konkrečioje valstijoje gaunamas pajamas, yra preziumuojama, kad asmuo yra pajėgus likviduoti susidariusius įsiskolinimus, jam neiškeliant bankroto bylos. Ir bankroto procedūra tokiam asmeniui taikoma tik pateikus papildomus duomenis ir įrodžius, jog dėl tam tikrų objektyvių aplinkybių (medicininės priežastys; priežastys susijusios su sutuoktinio, nesiekiančio bankroto bylos iškėlimo, finansine padėtimi ir pan.) asmens pragyvenimui yra reikalingos didesnės nei įprasta pajamos. Taigi ši nesąžiningumo prezumpcija yra paneigiama ir neužkerta kelio asmeniui siekti bankroto bylos iškėlimo.⁶⁴

Apibendrinant šiame skyriuje atliktą analizę vienareikšmiškai galima teigti, jog visuotinis sąžiningumo principo įtvirtinimas kodifikuotuose šalių teisės aktuose bei tai, kad sąžiningumas yra vertinamas bendrosios teisės tradicijos teismų, net tais atvejais, kai to nereikalauja įstatymas, įrodo, kad sąžiningumo principo reikšmė privatiniais teisiniais santykiams, o ypač fizinio asmens bankroto procese, yra pabrėžtinai didelė. Vokietijos, Olandijos ir Lietuvos privatinėje teisėje įtvirtintą sąžiningumo principą konkrečioje situacijoje dažnai galima apibrėžti kaip

⁶³ Tsang, P. C., *supra* note 49, p. 702-703.

⁶⁴ The Balance. *The Means Test - Overcoming the Presumption of Abuse* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-27] <<https://www.thebalance.com/the-means-test-overcoming-the-presumption-of-abuse-316358>>.

žinojimą ir turėjimą žinoti apie konkrečią reikšmingą aplinkybę, tačiau manytina, kad bankroto procese sąžiningumo vertinimas yra ženkliai platesnis. Bankrotą reguliuojančiuose teisės aktuose nenustačius vertintino sąžiningumo apimtys ir turinio, gali susidaryti situacija, kuri sukurs prielaidas asmenų, siekiančių, kad jiems būtų iškelta bankroto byla, nevienodam sąžiningumo vertinimui. Užsienio šalių praktika rodo, jog sąžiningumo vertinimą galima sistemizuoti ir taip suvienodinti sąžiningumo vertinimo praktiką.

3. SAŽININGUMO SAŲOKA, ĮTVIRTINTA LR FABĮ, IR SAŽININGUMO VERTINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Aptarus sąžiningumo principą, įtvirtintą LR CK ir mokslininkų darbuose, išsiaiškinus šio principo reikšmę ir sampratą tam tikrų užsienio šalių privatinėje teisėje bei panagrinėjus, kaip sąžiningumas vertinamas Jungtinių Amerikos Valstijų teismuose, nagrinėjant bankroto bylas, tikslinga pereiti prie šiame magistro baigiamajame darbe tiriamos problemos – apibendrintų sąžiningumo vertinimo kriterijų, kuriuos įvertinus bei vadovaujantis LR FABĮ, būtų galima konstatuoti fizinio asmens sąžiningumą ar jo nebuvimą fizinio asmens bankroto procese, nustatymo. Šiam tikslui reikalinga nagrinėti sąžiningumo sąvoką LR FABĮ kontekste, jos aiškumą mokslininkų darbuose bei, svarbiausia, teismų praktikoje.

Kadangi 2013 metais įsigaliojęs LR FABĮ reglamentuoja iki tol teisės normomis Lietuvoje dar nereguliuotus teisinius santykius, yra nedidelė grupė teisininkų, nagrinėjusių šį institutą moksliniuose darbuose. Tačiau, kaip jau buvo minėta šio darbo įvade, Lietuvoje vykdoma palyginti daug fizinių asmenų bankroto procedūrų, taip pat darytina prielaida, kad daliai asmenų, siekusių fizinio asmens bankroto proceso, nemokumo procedūrą buvo atsisakyta vykdyti dėl to, kad asmuo neatitiko kriterijų, numatytų LR FABĮ. Manytina, kad per laikotarpį nuo LR FABĮ įsigaliojimo teismai priėmė nemažai sprendimų, susijusių su fizinio asmens bankroto procesu, ir, tame tarpe, asmens sąžiningumo vertinimu bankroto procese. Pastaroji teismų praktika bus vertinama šio baigiamojo darbo skyriaus antrajame poskyryje.

Siekiant apibrėžti sąžiningumo, įtvirtinto LR FABĮ, sąvoką, jo vertinimą teismų praktikoje, reikalinga atsižvelgti į LR FABĮ 1 straipsnio 1 dalyje apibrėžtą įstatymo tikslą, kuriuo siekiama ne tik atkurti sąžiningo asmens mokumą, bet taip pat lygiagrečiai siekiama užtikrinti kreditorių reikalavimų tenkinimą. Kadangi bankroto procesas glaudžiai siejamas su kreditorių teisėmis, sąžiningumo sąvoka ir jos vertinimas privalo atitikti ir kreditoriaus interesus.

3.1. Sąžiningumo principas LR FABĮ normose ir teisės doktrinoje

Kaip jau buvo minėta, Lietuvos mokslininkų darbuose fizinio asmens bankroto tema nėra išsamiai išnagrinėta, o sąžiningumo fizinio asmens bankroto procese Lietuvoje klausimui nagrinėti nebuvo paskirtas nei vienas mokslinis darbas. Iki LR FABĮ koncepcijos sukūrimo bei paties įstatymo įsigaliojimo mokslininkai savo darbuose aptarė fizinio asmens bankroto proceso reguliavimo poreikį, galimus šio proceso modelius ir elementus bei galimas fizinio asmens bankroto proceso pasekmes. Jau įsigaliojus aptariamam įstatymui, moksliniuose straipsniuose

iškeltos problemos, kylančios taikant LR FABĮ praktikoje, ir siūlomi galimi šių problemų sprendimo būdai.

Pastebėtina, kad moksliniuose straipsniuose, išleistuose iki įregistruojant primąjį LR FABĮ projektą (projektas įregistruotas 2009 m. kovo 24 d.), bandant apibrėžti reikalavimus fiziniams asmenims, kuriems galėtų būti taikoma bankroto procedūra, sąžiningumas nėra įtrauktas į šių reikalavimų sąrašą. Pagrindiniu kriterijumi laikytas asmens nemokumas. Dr. Egidijus Laužikas ir prof. dr. Vigintas Višinskis savo straipsnyje teikdami siūlymus dėl kriterijų, kurie galėtų būti naudojami sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo, rašė, jog „bankroto bylos galėtų būti keliamos visiems fiziniams asmenims, neatsižvelgiant į skolos kilmę“⁶⁵. Manytina, kad priimant sprendimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo ir neatsižvelgiant į fizinio asmens skolų kilmę būtų ignoruojamas sąžiningumo reikalavimas. Tokiu atveju teismas nenustatinėtų, ar asmuo nepiktnaudžiavo savo teisėmis, ar asmuo nėra sudaręs nesąžiningų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises ir kt.

Tačiau, nustatant reikalavimus fizinio asmens elgesiui bankroto proceso vykdymo metu, sąžiningumo reikalavimą minėtų mokslininkų darbe galima išvelgti: „kadangi Bankroto įstatymu siekiama ne tik bankrutuojančių asmenų, bet ir jų kreditorių teisinės apsaugos [...], bankrutuojančio asmens nebendradarbiavimas bankroto byloje neturėtų būti pagrindas nutraukti bankroto bylą. Galėtų būti numatytos sankcijos (baudžiamoji, administracinė, specialios sankcijos) už fizinių asmenų bankroto įstatymo pažeidimus.“⁶⁶ Iš pateiktos citatos matyti, kad sąžiningas asmens elgesys nebuvo siūlomas įtraukti kaip pagrindinis reikalaujamo elgesio modelis būtent paties bankroto proceso metu. Taip pat sąžiningumo principo nebuvo siūloma nustatyti kaip pamatinio bankroto proceso principo, kadangi šio elgesio kriterijaus nesilaikančiam asmeniui teisinių pasekmių bankroto procese nebuvo siūloma numatyti, nesąžiningą bankrutuojančio fizinio asmens elgesį siūlant reguliuoti kitų teisės šakų normomis.

„Bankroto procese turėtų būti akcentuojamos fizinio asmens pastangos geranoriškai gražinant skolas. Nuo to galėtų priklausyti galimybė nurašyti dalį skolų, sutrumpinti bankrutavusiems asmenims taikomus ribojimus ir pan.“⁶⁷ Pateiktoje citatoje galima išvelgti autorių siūlymą skatinti sąžiningą fizinio asmens elgesį bankroto proceso metu už tai įstatyme numatant palankesnes bankrutavimo sąlygas ir bankroto pasekmes. Tačiau tai dar kartą įrodo, kad sąžiningas asmens elgesys, siekis tinkamai įgyvendinti bankroto proceso tikslus nebuvo siūlomas kaip privalomas ir neišvengiamas bankrutuojančio fizinio asmens elgesio modelis bankroto proceso metu. Manytina, kad toks reguliavimas, kuomet bankrutuoti siekiančiam ar

⁶⁵ Laužikas, E., Višinskis V. Fizinų asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai. Vilnius: *Teisė*, 2006, 59, p. 54.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 55.

⁶⁷ *Ibid.*

bankrutuojančiam asmeniui nėra taikomas sąžiningumo reikalavimas, darytų itin didelę žalą kreditorių interesams, kurių teisės ir yra saugomos nustatant reikalavimą fiziniam asmeniui būti sąžiningu.

Teisės doktrinoje nagrinėjant jau įsigaliojusį LR FABĮ pažymima, kad bankroto procesas turėtų koncentruotis į priežastis, sukėlusias asmens nemokumą, sąžiningumo vertinimą, nepamirštant fizinio asmens mokumo atkūrimo plano rengimo ir pakankamos šio plano priežiūros.⁶⁸ Taigi šiuo atveju mokslinio straipsnio autoriai dr. D. Bolzanas, prof. Dr. Egidija Tamošiūnienė, prof. Dr. Žilvinas Terebeiza fizinio asmens bankroto procese akcentuoja būtent asmens sąžiningumą. Kadangi tik konstatavus asmenį esant sąžiningu, galima pereiti prie kitų bankroto proceso stadijų, tokių kaip mokumo atkūrimo plano rengimas ir šio plano vykdymas.

„Sąžiningumas, būdamas pagrindiniu kriterijumi, yra neatskiriamai susietas su asmens teise į pačią bankroto procedūrą.“⁶⁹ Nesąžiningas skolininkas neturi teisės bankrutuoti, kadangi tokiu atveju bankroto procesas vyktų sąžiningo kreditoriaus sąskaita.⁷⁰ Iš pateikto sąžiningumo vertinimo galima daryti išvadą, kad sąžiningumas yra pagrindinis asmens, siekiančio, kad jam būtų iškelta bankroto byla, vertinimo kriterijus būtent todėl, kad šio asmens kreditoriai, būdami sąžiningais teisinio santykio subjektais, nukentia dėl nesąžiningų asmens veiksmų ir tokiu būdu būtų pažeidžiamas ir teisingumo principas bei teisių ir pareigų balansas. Iš nurodyto galima formuluoti sąžiningumo apibrėžimą bankroto procese, nurodant, jog sąžiningumas taip pat yra ir priemonė, skirta saugoti sąžiningų kreditorių teises ir teisėtus interesus.

„Pažymėtina, kad pagrindinė įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklė lygiai kaip ir civiliniame, taip ir bankroto procese yra ta pati – šalis turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus [...]. Fizinis asmuo siekia gauti bankrutuojančio fizinio asmens statusą ir išvengti dalies turimų įsiskolinimų gražinimo kreditoriams, t. y. siekia asmeninės naudos. Tai reiškia, kad šis fizinis asmuo nėra atleidžiamas nuo įrodinėjimo naštos, todėl bankroto proceso metu privalo pagrįsti savo sąžiningumą, t. y. turi pašalinti bet kokią abejonę dėl šio asmens nesąžiningumo.“⁷¹ Nagrinėjant sąžiningumo sąvoką nacionalinės privatinės teisės kontekste, buvo padaryta išvada, jog bendroji taisyklė yra ta, kad Lietuvoje galioja sąžiningumo prezumpcija ir išimtis iš šios taisyklės daromos tik tada, kai tokią išimtį numato konkreti įstatymo norma. Tuo tarpu cituojamo mokslinio straipsnio autoriai nurodo vadovautis bendrąja

⁶⁸ Bolzanas, D., Tamošiūnienė E., Terebeiza Ž. Bankruptcy of natural persons in Lithuania: issues and solutions. *European Scientific Journal*. 2013, 9(22): 74-86.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisykle, kurią apibrėžta LR CPK 178 straipsnis – „šalis turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus“⁷².

Toliau nagrinėjant sąžiningumo prezumpcijos taikymą fizinio asmens bankroto procese pažymėtina, kad LR FABĮ neturi teisės normos, kuri tiesiogiai reguliuotų sąžiningumo prezumpcijos galiojimą ar negaliojimą bankroto procese. Galimai mokslininkai aptariamame darbe pasisakė apie situaciją, kuomet jau yra kilę abejonių dėl fizinio asmens sąžiningumo bankroto procese ir šias abejones reikalinga pašalinti, tačiau pabrėžtina, kad vadovaujantis LR CPK 178 straipsniu, šalis turi įrodyti aplinkybę, kad asmuo yra nesąžiningas, ir tik tada bankrutuojančiam asmeniui kyla pareiga įrodyti savo sąžiningumą. Įvertinus LR FABĮ reguliavimą ir palyginus jį su LR CPK, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas nesiekė įstatyme įtvirtinti išimties iš bendrosios sąžiningumo prezumpcijos taisyklės.

Siekiant išsiaiškinti įstatyme įtvirtintos sąvokos reikšmę, reikalinga ištirti, kokių tikslų įstatymų leidėjas siekė teisinį santykį nutaręs reguliuoti įstatymu. Todėl toliau bus nagrinėjami dokumentai, kurie atskleidžia tikslus, kurių buvo siekiama fizinio asmens bankrotą rengiantis reguliuoti įstatymu.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtintoje LR FABĮ koncepcijoje, kurioje įtvirtintos tuo metu numatomo parengti LR FABĮ pagrindinės nuostatos ir struktūra, buvo numatyta, kad fizinių asmenų bankroto procesas negalės būti pradėtas tuo atveju, jeigu „paaiškėja, kad fizinis asmuo tapo nemokus dėl savo nesąžiningų veiksmų“⁷³. Atkreiptinas dėmesys, kad minėta koncepcija nenumatė, jog fizinis asmuo privalo būti sąžiningas ne tik iki bankroto bylos iškėlimo, bet ir paties bankroto proceso metu, t. y. asmens nesąžiningumas bankroto proceso metu nebuvo numatytas tarp pagrindų nutraukti pradėtą bankroto procesą. Koncepcija numatė, kad bankroto byla fiziniam asmeniui gali būti nutraukta, kai „paaiškėja, kad [...] fizinis asmuo tapo nemokus dėl savo nesąžiningų veiksmų“⁷⁴. Taigi šis bankroto proceso nutraukimo pagrindas yra retrospektyvus – vertinamas asmens sąžiningumas iki bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo, tačiau nenumatoma vertinti, ar asmuo sąžiningai vykdė įstatymu bankrutuojančiam fiziniam asmeniui nustatytas pareigas ir ar jo veiksmai bankroto proceso metu atitiko bankroto proceso tikslus.

Daugiau dėmesio sąžiningumo reikalavimui buvo skirta LR FABĮ projekto aiškinamajame rašte. Čia jau yra siūlymas LR FABĮ įtvirtinti nuostatą, kuri nustatytų reikalavimą fiziniam asmeniui būti sąžiningu ir bankroto proceso metu: „teismas turėtų priimti nutartį nutraukti fizinio asmens bankroto bylą, jeigu būtų nors viena iš nustatytų sąlygų

⁷² *Supra* note 15.

⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 44-2129.

⁷⁴ *Ibid.*

(pavyzdžiui, [...] negalėjo atkurti mokumo iškelus bankroto bylą dėl savo tam tikrų nesąžiningų veiksmų“⁷⁵.

LR FABĮ projekto aiškinamajame rašte taip pat bandyta tikslinti sąžiningumo reikalavimo turinį: „paaiškėjus, kad fizinis asmuo pateikė neteisingą informaciją apie savo turtą ar pajamas, ar fiziniam asmeniui nuslėpus nuo bankroto administratoriaus bankroto proceso metu gautas lėšas ir kitą turtą, kurių vertė viršija vieną bazinės socialinės išmokos dydį per mėnesį, ir jeigu tai gali pakenkti kreditorių interesams ar turėti įtakos fizinio asmens mokumo atkūrimui, turėtų priimti nutartį nutraukti fizinio asmens bankroto bylą“⁷⁶. Iš pateikto matyti, kad nesąžiningu laikytinas asmens elgesys, kuomet jis pateikia neteisingą bankroto bylai aktualią informaciją apie savo turtą ir pajamas. Sąžiningumas vadovaujantis šiuo kriterijumi galimai vertintinas retrospektyviai, t. y. asmuo turėjo būti sąžiningas teikdamas prašymą iškelti jam fizinio asmens bankroto bylą. Tuo tarpu bankroto proceso metu gautų lėšų, kito turto nuslėpimas nuo bankroto administratoriaus vertinamas jau vykdant bankroto procesą.

Pastebėtina, kad aptariamame aiškinamajame rašte sąžiningumo bankroto procese priežiūrą numatoma deleguoti bankroto administratoriui: „siekiant sudaryti sąlygas tinkamai įgyvendinti šias nuostatas, siūloma nustatyti, kad bankroto administratorius [...] turėtų teisę apžiūrėti fizinio asmens nuosavybės teise ar kitais pagrindais valdomas gyvenamąsias ir kitas patalpas. Bankroto administratorius taip pat turėtų teisę gauti iš fizinio asmens visus dokumentus, susijusius su fizinio asmens bankroto procesu, ir juos tikrinti, kreiptis į teismą dėl kreditorių susirinkimo priimtų sprendimų pripažinimo negaliojančiais, gauti informaciją apie fizinio asmens turtą ir pajamas iš valstybės ir žinybinių registrų bei valstybės informacinių sistemų ir suteikti pagalbą fiziniam asmeniui rengiant plano projektą ar jo pakeitimų projektus bei kt.“⁷⁷ Tokią teisę numatoma suteikti ir kreditoriams: „kreditoriai, kurių reikalavimus patvirtins teismas, turės teisę [...] kreiptis į teismą dėl fizinio asmens nesąžiningų veiksmų nustatymo“. Tuo tarpu įgaliojimus vertinti ir priimti sprendimą dėl asmens sąžiningumo numatoma suteikti tik teismui.

Šiuo metu galiojanti LR FABĮ redakcija (aktuali nuo 2016-03-01), kaip jau buvo minėta, numato, kad fizinio asmens bankroto byla gali būti iškeliamą tik sąžiningiems asmenims. Tuo tarpu šio įstatymo 6 straipsnio 1 dalis nustato sąlygas, kurioms esant teismas gali priimti nutartį dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo: teismas turi nustatyti, kad asmuo yra nemokus ir nėra LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje nustatytų pagrindų.⁷⁸ Kadangi įstatymas nustato, kad fizinio

⁷⁵ 2011 m. kovo 28 d. Aiškinamasis raštas Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektui Nr. XIP-3052. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2016-09-29].

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Supra* note 4.

asmens bankroto byla gali būti iškelta tik sąžiningam asmeniui, darytina išvada, jog sąžiningumo turinys yra nustatytas LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje.

LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 1 punktą nustato, kad asmuo, kuriam keliama bankroto byla turi būti nemokus. Akivaizdu, kad ši sąlyga nereguliuoja sąžiningumo turinio. Remiantis LR FABĮ 2 straipsnio 2 dalimi, nemokumas yra fizinio asmens būklė⁷⁹, bet ne žmogaus elgesio vertinimo kriterijus.

Antrasis nagrinėjamos normos punktas nustato, kad „fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo išskelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso [...] 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti jis neprivalėjo, ar kitokių fizinio asmens tyčinių veiksmų pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus ar sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais, ar fizinio asmens sąmoningo neveikimo, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais“⁸⁰. LR CK 6.67 straipsnis „Nesąžiningumo prezumpcija“ nurodo atvejus, kada yra preziumuojama, kad kreditoriaus interesus pažeidusio sandorio šalys buvo nesąžiningos.⁸¹ Kiti aptariamai atvejai iš esmės apibrėžia asmens veiksmus, kurie pažeidžia teisės normas ar susitarimus. Manytina, kad aptariamasis punktas apibrėžia objektyvųjį sąžiningumo kriterijų (toks žmogaus elgesys, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus⁸²).

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjas LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą pradinėje įstatymo redakcijoje buvo suformulavęs kiek kitaip. Aptariamo punkto formuluotė leido ženkliai plačiau apibrėžti nesąžiningumą. Aptariamasis punktas buvo formuluojamas taip: „paaiškėja, kad fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo išskelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso [...] 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises, neprivalėdamas sudaryti šių sandorių, ar kitokių veiksmų, kurie Civilinio kodekso nustatyta tvarka laikomi nesąžiningais.“⁸³ Taigi iš esmės be nesąžiningumo apibrėžimo, nustatyto remiantis LR CK 6.67 straipsnio reguliavimu, buvo abstrakčiai numatyta, jog nesąžiningais fizinio asmens veiksmais laikytini apskritai visi LR CK tvarka nesąžiningais laikytini veiksmai. Manytina, kad įstatymų leidėjas, siekdamas išvengti teisinio neapibrėžtumo, 2015 m. gruodžio 22 d. priėmė LR FABĮ įstatymo pataisą, tarp kurių buvo ir nauja 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto redakcija, kuri sukonkretino sąžiningumo turinį.

⁷⁹ *Supra* note 4.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Supra* note 12.

⁸² Bakanas, A., *et al.*, *supra* note 10, p. 77.

⁸³ *Supra* note 4.

LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 3 punktą nurodo dar vieną sąlygą, kuriai esant negali būti keliama fizinio asmens bankroto byla: „fizinis asmuo tapo nemokus dėl savo žalingų įpročių (piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis ar kitomis psichotropinėmis medžiagomis, azartinių lošimų ir kitų)“⁸⁴. Nustatinėjant, ar ši norma taip pat detalizuoja sąžiningumo turinį, nebūtina remtis sąžiningumo apibrėžimu, kuris nurodo sąžiningumą turint du kriterijus. Vien normoje naudojamo žodžio „piktnaudžiavimas“ semantinė reikšmė yra naudotis kuo piktam, neleistina naudotis teisėmis, einamomis pareigomis.⁸⁵ Tačiau neatribojant objektyviojo ir subjektyviojo sąžiningumo kriterijaus, laikytina, kad šioje normoje įtvirtinto sąžiningumo objektyviuoju kriterijumi laikytina asmens pareiga nepiktnaudžiauti alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis ir kt. Pabrėžtina, kad Lietuvoje disponavimas narkotinėmis medžiagomis, netgi neturint tikslo jas platinti, yra kriminalizuotas, t. y. toks elgesys yra draudžiamas teisės normų. Galima laikyti, kad objektyvusis sąžiningumo vertinimo kriterijus yra gana aiškiai apibrėžtas, tačiau kiek sudėtingiau aptariamam atveju vertinti subjektyviąją pusę – atsakyti į klausimą, ar asmuo galėjo nepiktnaudžiauti alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis ir kt., kadangi susiduriama su asmens priklausomybės vertinimu.

Toliau įstatymų leidėjas nustato, kad bankroto byla negali būti iškelta asmeniui, jei „paaiškėja, kad fizinis asmuo yra nubaustas už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, nurodytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso [...] 207, 208, 209, 216, 222, 223 straipsniuose, ir jo teistumas nėra išnykęs, jeigu dėl to jis tapo nemokus“. Šiuo atveju taip pat sprendžiamas, kad komentuojama norma nustato sąžiningumo vertinimo turinį, kadangi nusikalstamų veikų darymas yra teisės pažeidimas. Įstatymų leidėjas kriminalizuodamas veikas itin pabrėžia tokių veikų pavojingumą priešingumą teisei bei visuomenės interesams. Padaręs nusikalstamą veiką asmuo negali būti laikomas sąžiningu.

Paskutiniai du LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies punktai nustato, kad bankroto byla fiziniam asmeniui negali būti keliama, jeigu „nuo fizinio asmens bankroto proceso nutraukimo ar pabaigos nepraėję 10 metų, išskyrus šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 1, 2 ir 7 punktuose nurodytus atvejus“⁸⁶ ir „paaiškėja, kad yra iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kurio dalyvis yra fizinis asmuo, bankroto byla“⁸⁷. Manytina, kad šie du punktai nenustato sąžiningumo vertinimo turinio. Kadangi šios normos apibūdina ne asmens elgesį, o nurodo aplinkybes, juridinius faktus, kuriems esant fiziniam asmeniui negali būti keliama bankroto byla. Manytina, kad šiuose punktuose nurodytų aplinkybių slėpimas galėtų būti traktuojamas kaip asmens nesąžiningumas.

⁸⁴ *Supra* note 4.

⁸⁵ Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-10-01] <<http://lkz.lt/startas.htm>>.

⁸⁶ *Supra* note 4.

⁸⁷ *Ibid.*

Taigi laikytina, kad LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2, 3, 4 punktai nustato sąžiningumo vertinimo fizinio asmens bankroto bylose turinį. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad įvardintos normos reikalauja konstatuoti ne tik esant asmens sąžiningumą, tačiau taip pat reikalinga nustatyti, kad būtent asmens nesąžiningumas sukėlė asmens nemokumą. Tokia išvada darytina įvertinus įstatymo leidėjo visuose trijuose aptariamuose punktuose naudojamas frazes „tapo nemokus dėl“, „dėl to jis tapo nemokus“. Taigi teismai, norėdami pritaikyti šias normas, turi nustatyti priežastinį ryšį tarp asmens nesąžiningumo ir jo tapimo nemokiu.

Padarius išvadą, kad sąžiningumo vertinimo turinys fizinio asmens bankroto bylose yra atskleidžiamas tik LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2, 3, 4 punktuose, svarstyti, ar šiose teisės normose įstatymų leidėjas įtvirtino baigtinį vertinimo kriterijų sąrašą, ar, vis tik, teismai vertindami asmens sąžiningumą gali ir turi vertinti ir kitą fizinio asmens elgesį galimai nulėmusį šio asmens nemokumą. Nagrinėjant LR FABĮ straipsnyje nenurodoma, kad teismas atsisakyti iškelti fiziniam asmeniui bankroto bylą gali tik nustatęs konkrečias straipsnyje įvardintas sąlygas, nenurodydamas, kad gali būti vertinami ir kiti atvejai. Manytina, kad platesnis šių sąlygų vertinimas, t. y. didesnės diskrecijos teisės teismams suteikimas gali riboti fizinio asmens, siekiančio, kad jam būtų iškelta bankroto byla, teises. Tačiau tik įvertinus kasacinio teismo praktiką šiuo klausimu, bus galima nustatyti, ar sąžiningumo vertinimo kriterijų sąrašas yra apibrėžiamas LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2, 3, 4 punktais bei yra traktuojamas kaip baigtinis. Vis tik manytina, kad visais atvejais, kuomet teismas nustato esant asmens nesąžiningumą, reikalinga nustatyti priežastinį ryšį tarp sąžiningumo nebuvimo ir asmens nemokumo.

Kaip jau buvo aptarta, LR FABĮ aiškinamajame rašte buvo numatyta, jog asmens sąžiningumas turi būti vertinamas ne sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo, tačiau asmens sąžiningo elgesio reikalavimas buvo nustatytas ir paties bankroto proceso vykdymo metu. Šis reikalavimas buvo įtvirtintas įstatyme, numatant sąlygas, kurioms esant teismui nustatyta pareiga nutraukti fizinio asmens bankroto bylą. Įstatymas reikalauja, kad teismas šiuo atveju nustatytų esant bent vieną iš sąlygų, įtvirtintų LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalyje. Tačiau, kaip ir nagrinėtu LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies atveju, ne visos sąlygos, įvardintos nurodytoje teisės normoje apibrėžia sąžiningumo vertinimo turinį.

LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 1, 2, 7, 9 punktuose nurodomi juridiniai faktai, kuriems įvykus teismas nutraukia fizinio asmens bankroto bylą, t. y. šiuose punktuose nenustatomi kriterijai asmens elgesiui. LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 4 punktas yra nukreipiamoji norma, kuri nurodo, kad sąžiningumas vertinamas pagal LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2, 3 punktuose nurodytus kriterijus. LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 5 punkto turinys iš esmės aptartas

nagrinėjant šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 5 punktą. Todėl sąžiningumo aspektu vertintini likę aptariamos įstatymo straipsnio dalies punktai.

LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 3 punktas nustato, kad fizinio asmens bankroto byla gali būti nutraukiama, jei „paaiškėja, kad fizinis asmuo pateikė neteisingą informaciją apie savo turtą, pajamas, įsipareigojimus, nemokumo priežastis ar kita ir dėl to plane numatytos priemonės gali būti neįvykdytos“⁸⁸. LR FABĮ 4 straipsnio 4 dalis nustato, kokius duomenis, tame tarpe duomenis apie savo turtą, fizinis asmuo turi pateikti teismui kartu su pareiškimu iškelti bankroto bylą. Taigi įstatymas nustato, kad asmuo privalo pateikti teisingus duomenis (objektyvūs kriterijus), tokiu atveju asmens veiksmai priešingi šiai teisės normai, vertinami kaip nesąžiningumas. Neatmestina, kad šiuo atveju taip pat turėtų būti vertinamas ir subjektyvūs sąžiningumo kriterijus – ar asmuo galėjo žinoti, kad pateikiami duomenys yra neteisingi.

LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 6 punkte apibrėžiamas naujas, neapartas LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje sąžiningumo vertinimo aspektas. Aptariama norma nustato, kad bankroto byla gali būti nutraukta, jei „fizinis asmuo nuslepia nuo bankroto administratoriaus bankroto proceso metu gautas lėšas ir kitą turtą, kurių vertė viršija vieną bazinės socialinės išmokos dydį per mėnesį, ir tai gali pakenkti kreditorių interesams ar turėti įtakos fizinio asmens mokumui atkurti“⁸⁹. Aptariamo įstatymo 16 straipsnis nustato pareigas fiziniam asmeniui, kurias jis turi vykdyti viso bankroto proceso metu. Tarp šių pareigų yra reikalavimas atsakingai valdyti ir naudoti turtą, teikti bankroto administratoriui informaciją, visus gautus grynuosius pinigus, kai jų suma viršija pusę bazinės socialinės išmokos per mėnesį, įmokėti į asmeninę sąskaitą kredito įstaigoje⁹⁰ ir kt. Taigi asmuo privalo atlikti šias pareigas (objektyvūs kriterijus) ir šių pareigų nevykdymas laikytinas asmens nesąžiningumu bankroto procese. Sąžiningumas šiuo aspektu gali būti vertinamas tik bankroto proceso metu, kadangi iki bankroto bylos iškėlimo asmuo nurodytų pareigų neturi.

LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 8 punkte nustatoma dar viena sąlyga, kuriai esant teismas privalo nutraukti fizinio asmens bankroto bylą: „fizinis asmuo nevykdo kitų šio įstatymo nustatytų reikalavimų“. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, LR FABĮ nustato pareigas, kurias asmuo turi vykdyti bankroto proceso metu, didžioji dalis šių sąlygų įvardintos 16 įstatymo straipsnyje. Tačiau įstatymų leidėjui LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 6 punkte pabrėžus asmens pareigą teikti bankroto administratoriui informaciją apie turimas, gaunamas lėšas, manytina, kad kitų LR FABĮ bankrutuojančiam fiziniam asmeniui nustatytų pareigų nevykdymas ne visais atvejais lemia bankroto bylos nutraukimą.

⁸⁸ *Supra* note 4.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

Atkreiptinas dėmesys į LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 10 punktą, kuris nustato, kad fizinio asmens bankroto byla gali būti nutraukiama ir kitais šio įstatymo numatytais atvejais. Pažymėtina, kad ši norma nereiškia, kad įstatymas nepateikia apibrėžto sąrašo sąlygų, kurioms esant teismas turi nutraukti bankroto bylą. Ši norma yra nukreipiamoji, todėl kitų bankroto bylų nutraukimo sąlygų reikia ieškoti įstatyme. Lygiai taip pat neturėtume laikyti, kad ši norma nustato, jog sąžiningumas bankroto proceso vykdymo metu gali būti vertinamas pagal šiame straipsnyje nenustatytus kriterijus.

Aptariant sąžiningumo vertinimo kriterijus, nurodytus LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje, buvo padaryta išvada, jog visais atvejais reikalaujama nustatyti ir priežastinį ryšį tarp sąžiningumo ir asmens nemokumo. Nagrinėjamu LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies atveju įstatymo leidėjas ne visada nustato papildomą reikalavimą. LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 3 punktas be nesąžiningumo konstatavimo reikalauja teismo nustatyti, jog dėl to, kad fizinis asmuo pateikė neteisingą informaciją apie savo turtą, pajamas, įsipareigojimus, nemokumo priežastis ar kita, mokumo atkūrimo plane numatytos priemonės gali būti neįvykdytos⁹¹; 4, 5 punkto atvejai analogiški aptartam 5 straipsnio 8 dalies atvejui – reikalaujama nustatyti priežastinį ryšį tarp nesąžiningumo ir asmens nemokumo. LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 3 punktas nustato, kad lėšų nuslėpimas nurodytu atveju gali pakenkti kreditorių interesams ar turėti įtakos fizinio asmens mokumui atkurti⁹², taigi ir šiuo atveju reikalaujama nustatyti ne tik asmens nesąžiningumą, bet ir nesąžiningumo sukeltas įstatyme nurodytas pasekmes.

Atkreiptinas dėmesys į LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 8 punktą, kuris nereikalauja, kad būtų nustatytos papildomos aplinkybės. Manytina, kad šiuo atveju įstatymo leidėjas taip pat turėjo numatyti papildomą reikalavimą. Šiuo metu galiojanti aptariama įstatymo norma numato, kad teismas priima nutartį nutraukti fizinio asmens bankroto bylą, jei „fizinis asmuo nevykdo kitų šio įstatymo nustatytų reikalavimų“⁹³. Vadovaujantis šia norma fiziniam asmeniui, kuriam yra iškelta bankroto byla pažeidus pareigą, numatytą LR FABĮ 16 straipsnio 7 punkte, t. y. bankroto administratoriaus rašytiniu prašymu ne vėliau kaip per 10 dienų nuo šio prašymo gavimo dienos nepateikus prašomos informacijos ir (ar) dokumentų⁹⁴, teismas privalėtų nutraukti fizinio asmens bankroto bylą. Nors toks pažeidimas turėtų būti laikomas mažareikšmiu, pavyzdžiui, asmuo gali informaciją pateikti keliomis dienomis vėliau ir tokiais savo veiksmais nepadaryti žalos kreditoriams, toks elgesys, greičiausiai neįtakos mokumo atkūrimo plano vykdymo. Tačiau teismui šiuo atveju nesuteikiama diskrecijos teisė spręsti, ar nutraukti bankroto bylą ar ne – teisės norma yra imperatyvaus pobūdžio ir reikalauja nutraukti fizinio asmens

⁹¹ *Supra* note 4.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

bankroto bylą nustačius esant bent vieną iš įvardintų sąlygų. Iš nurodyto spręstina, kad įstatymų leidėjas LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 8 punkte turėjo nustatyti papildomą reikalavimą, tokį kaip pakenkimas kreditorių interesams ar grėsmė sėkmingam mokumo atkūrimo plano įvykdymui.

Nagrinėjant LR FABĮ normas, reguliuojančias sąžiningumo turinį, pastebėtina, kad sąžiningumą galima skirstyti ir pagal laiko etapus, kuriais iš fizinio asmens yra reikalaujama elgtis pagal šį elgesio standartą. Bendruoju požiūriu galime išskirti du laiko etapus – asmuo privalo elgtis sąžiningai prieš iškeliant jam bankroto bylą bei viso bankroto proceso vykdymo metu.

Laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo galima apibrėžti detaliau – LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą nustato konkretų trejų metų laikotarpį, kurio metu asmeniui, tapusiam nemokiu dėl šiame įstatymo punkte įvardintų veiksmų (LR CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti jis neprivalėjo⁹⁵ padarymo ir kt.) bankroto byla nebūtų keliami. Manytina, kad asmeniui, įstatyme įvardintus veiksmus atlikusiam anksčiau nei prieš trejus metus, ši norma neturėtų būti taikoma.

Tuo tarpu LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 3 punktą nustatantis, kad asmeniui, tapusiam nemokiu dėl savo žalingų įpročių, negali būti keliami bankroto byla, nenustato jokio termino. Todėl šiuo atveju pakanka konstatuoti, kad asmens nemokumą sukėlė būtent jo turimi žalingi įpročiai.

Tuo tarpu LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 4 punkte taip pat yra nustatytas terminas ir šis terminas yra tiesiogiai susijęs su teistumu. Teistumo terminai yra reguliuojami LR BK 97 straipsnyje. Šie terminai priklauso nuo asmeniui paskirtos bausmės, įvykdytos nusikalstamos veikos sudėtingumo ir kitų aspektų. Plačiau teistumo terminai šiame darbe nebus aptariami, tačiau pažymėtina, kad LR BK 97 straipsnio 3 dalis nustato, kad turinčiais teistumą asmenys gali būti laikomi net iki dešimties metų.

Kalbant apie etapus, kuriais asmeniui yra taikomas sąžiningumo reikalavimas, atkreiptinas dėmesys į LR FABĮ 5 straipsnio 7 dalį, kuri nustato, kad „teismas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo nutarties dėl pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą priėmimo dienos priima nutartį iškelti fizinio asmens bankroto bylą [...]. Teismas turi teisę dėl svarbių priežasčių pratęsti pasirengimo nagrinėti fizinio asmens bankroto bylą teisme terminą, bet ne ilgiau kaip 15 dienų.“⁹⁶ Nutartis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo įsiteisėja per 7 dienas nuo jos priėmimo dienos, jeigu ji nebuvo apskūsta.⁹⁷ Kyla klausimas, ar sąžiningumo reikalavimas

⁹⁵ *Supra* note 4.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ *Ibid.*

laikotarpiu, kuomet asmuo jau yra pateikęs pareiškimą dėl bankroto bylos jam iškelimo, bet teismas dar nėra priėmęs nutarties dėl bankroto bylos iškelimo, turi laikytis sąžiningumo reikalavimo. Manytina, kad nurodytu laikotarpiu asmuo jau turi tam tikras pareigas, susijusias su bankroto procesu, kaip, pavyzdžiui, turi pareigą atsakingai valdyti ir naudoti visą turimą turtą nuo pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo pateikimo teismui dienos iki teismo nutarties iškelti fizinio asmens bankroto bylą įsiteisėjimo dienos.⁹⁸ Taigi antrasis laiko etapas, kuriuo fiziniam asmeniui yra taikomas reikalavimas būti sąžiningu viso bankroto proceso vykdymo metu prasideda jau nuo pareiškimo teismui pateikimo dienos, o ne nuo dienos, kuomet įsiteisėja teismo nutartis dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo. Aptariamasis antrasis etapas baigiasi įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo teismas nusprendė baigti fizinio asmens bankroto bylą.

Pastebėtina, kad nustačius, jog sąžiningumo reikalavimas bankroto proceso vykdymo metu yra pradamas taikyti jau nuo to momento, kai asmuo teismui pateikia pareiškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos jam iškelimo, koreguotini pirmojo laikotarpio terminai, nustatant, kad sąžiningumas pagal LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies aptartus punktus nustatinėtinas ne iki bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo, bet iki asmens kreipimosi į teismą su pareiškimu dėl bankroto bylos iškelimo momento.

Analizuojant mokslininkų, nagrinėjusių jau įsigaliojusio LR FABĮ normas, teiginius, buvo rasta nuomonė, kad fizinis asmuo, kuriam yra iškelta bankroto byla, turi pareigą pašalinti abejones dėl jo nesąžiningumo. Grįžtant prie įrodinėjimo pareigos klausimo, tikslinga nagrinėti LR FABĮ normų formuluotes ir nustatyti, ar įstatymų leidėjas vis dėlto siekė LR FABĮ įtvirtinti sąžiningumo prezumpciją, ar ši bendroji taisyklė įstatyme yra paneigiama.

LR CPK 182 straipsnio 4 punktas nustato, kad nereikia įrodinėti aplinkybių, kurios yra preziumuojamos pagal įstatymus ir nėra paneigtos bendra tvarka.⁹⁹ Šiame darbe nagrinėjant LR FABĮ normas, kuriose tiesiogiai yra įtvirtinti sąžiningumo vertinimo kriterijai, nebuvo aiškinamasi, ar šiose normose įtvirtinti reikalavimai turi būti vertinami kiekvienu atveju, kai yra sprendžiamas klausimas dėl bankroto bylos iškelimo ar šio proceso nutraukimo.

Kaip jau buvo minėta, LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2, 3, 4 punktuose yra atskleidžiamas sąžiningumo, vertintino sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo, turinys. Nurodyti įstatymo punktai pradunami žodžiu „paaiškėja“ ir toliau nurodomas asmens elgesio modelis, kuris laikomas nesąžiningu. Taigi šiuo atveju įstatymas teismui tiesiogiai nenustato pareigos nustatinėti nurodytų aplinkybių, pastarosios gali paaiškėti kreditoriui pateikus įrodymus apie asmens nesąžiningumą ar kitu atveju. Tuo tarpu LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 1

⁹⁸ *Supra* note 4.

⁹⁹ *Supra* note 12.

punktas, kuris skamba taip: „pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą nagrinėjimo metu teismas nustato, kad fizinio asmens būklė neatitinka šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nurodytosios“¹⁰⁰, jau įtvirtina pareigą teismui nustatinėti, ar fizinis asmuo yra nemokus.

Tas pats pasakytina apie LR FABĮ normą, kuri įvardina sąlygas, kurioms esant teismas turi priimti nutartį nutraukti fizinio asmens bankroto bylą. Įstatymo leidėjas 10 straipsnio 1 dalies 3, 4, 5 punktuose taip pat naudoja žodį „paaiškėja“. Ir taip teismas nėra įpareigojamas nuolat aiškintis, o fizinis asmuo, kuriam yra iškelta bankroto byla, nuolat įrodinėti, ar teisės normoje įvardintos aplinkybės neegzistuoja.

Apibendrinant LR FABĮ normų analizę sąžiningumo prezumpcijos taikymo požiūriu, sprendžiam, kad semantinė teisės normų formuluotė neleidžia daryti išvados, jog įstatymų leidėjas LR FABĮ paneigė bendrąją sąžiningumo prezumpcijos taisyklę.

Nagrinėjant LR FABĮ projekto aiškinamąjį raštą, buvo nustatyta, kad bankrutuoti siekiančio ar jau bankrutuojančio fizinio asmens sąžiningumo kontrolė pavedama bankroto administratoriui, kreditoriams ir teismui. Atlikus analizę darytina išvada, kad aiškinamajame rašte numatytas kontrolės modelis buvo įtvirtintas ir pačiame LR FABĮ.

Manytina, kad bankrutuoti siekiančio bei jau bankrutuojančio fizinio asmens sąžiningumo kontrolės funkciją iš esmės atlieka kreditoriai, kurie būdami dalyvaujančiais byloje asmenimis, gali įrodinėti fizinio asmens nesąžiningumą, įstatymas kreditoriui suteikia teisę „kreiptis į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos nutraukimo šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 3, 4, 5, 6 ir 8 punktuose nustatytais pagrindais“¹⁰¹.

Remiantis LR FABĮ, bankroto administratorius sąžiningumo kontrolės bei kitas funkcijas atlieka tik paties bankroto proceso metu. Pažymėtina, kad ši kontrolė yra bankroto administratoriaus pareiga, o ne teisė kaip fizinio asmens kreditoriaus atveju. LR FABĮ numato, kad bankroto administratorius „kreipiasi į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos nutraukimo šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 4, 5, 6 ir 8 punktuose nustatytais pagrindais“¹⁰², vadinasi kito elgesio varianto nei kreipimasis į teismą paaiškėjus aplinkybėms, įrodančioms, kad asmuo galimai buvo nesąžiningas, bankroto administratorius neturi.

Tuo tarpu teismui, kaip ir buvo nurodyta nagrinėjant LR FABĮ aiškinamąjį raštą, nustatyta pareiga įvertinti, ar asmuo buvo sąžiningas ir priimti su tuo susijusį sprendimą. Pažymėtina, kad LR FABĮ nenustato pareigos teismui savo iniciatyva tikrinti fizinio asmens sąžiningumo, teismas vertina kreditorių, bankroto administratoriaus ir paties bankrutuoti

¹⁰⁰ *Supra* note 4.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*

siekiančio ar bankrutuojančio fizinio asmens pateiktus įrodymus ir konstatuoja fizinį asmenį esant sąžiningu arba nustato šio asmens nesąžiningumą.

Apibendrinant visas ištirtas LR FABĮ įstatymo normas pastebėtina, kad nors šis įstatymas nepateikia paties sąžiningumo apibrėžimo, tačiau jame galima rasti teisės normas, konkretinančias sąžiningumo vertinimo turinį. Pastebėtina, kad šios normos gana detalai apibrėžia reikalaujamą asmens elgesio modelį. Iš įstatymo normų, reguliuojančių sąžiningumo turinį, sandaros darytina išvada, kad šiose teisės normose yra įtvirtintas apibrėžtas sąžiningumo vertinimo kriterijų sąrašas. Taip pat pastebėtina, kad įstatymų leidėjas dažnu atveju nesąžiningumo konstatavimą laiko nepakankamu pagrindu kilti teisinėms pasekmėms. Vertindamas fizinio asmens buvimą sąžiningu iki pateikiant pareiškimą dėl bankroto bylos jam iškėlimo, teismas įpareigotas nustatyti priežastinį ryšį tarp asmens nesąžiningumo ir jo nemokumo. Vertinant fizinio asmens sąžiningumą bankroto proceso vykdymo metu, papildomas reikalavimas, konstatavus asmens nesąžiningumą, nenumatytas tik vienu atveju (LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 8 punktas), tačiau manytina, kad papildomas reikalavimas turi būti taikomas ir šiuo atveju. Manytina, kad LR FABĮ nuostatos, reguliuojančios sąžiningumo turinį ir apimtį, leidžia daryti išvadą, jog asmens nesąžiningumas *per se* negali būti laikomas priežastimi atsisakyti fiziniam asmeniui iškelti bankroto bylą arba būti priežastimi, dėl kurios teismas privalo priimti sprendimą nutraukti fizinio asmens bankroto bylą.

3.2. Sąžiningumo, įtvirtinto LR FABĮ, aiškinimas teismų praktikoje

Aptarus ir išanalizavus LR FABĮ įtvirtinto sąžiningumo sąvoką, vertinimo kriterijus, laikotarpius, kuriais siekiančiam bankrutuoti ar jau bankrutuojančiam fiziniam asmeniui yra keliamas sąžiningumo reikalavimas, bei subjektus, kuriems LR FABĮ suteikia teisę kontroliuoti fizinio asmens sąžiningumą, reikalinga išsiaiškinti ir aptarti, kaip sąžiningumas fizinio asmens bankroto bylose yra vertinamas Lietuvos teismų praktikoje. Kadangi tik sujungus įstatymo leidėjo suformuluotą taisyklę su šios taisyklės taikymu praktikoje, galima nustatyti tikrąjį reikalaujamo elgesio modelį.

Šio skyriaus pirmajame poskyryje, vertinant LR FABĮ normas, buvo padaryta išvada, jog aptariamame įstatyme nėra padaryta išimtis iš bendrosios sąžiningumo prezumpcijos taisyklės. Šią išvadą patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris vienoje iš savo nutarčių pasisakė, jog „civilinėje teisėje galioja sąžiningumo prezumpcija, kuri taikytina ir vertinant nemokumo priežastis sprendžiant dėl bankroto bylos iškėlimo fiziniam asmeniui“¹⁰³. Tokios nuomonės

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

laikosi ir žemesnės instancijos teismai. Apeliacine tvarka bylą nagrinėjęs Kauno apygardos teismas pasisakė, jog „išskyrus įstatyme numatytus tam tikrus atvejus, galioja sąžiningumo prezumpcija, todėl ir sprendžiant pareiškimo dėl bankroto bylos priėmimo klausimą, šia prezumpcija, nesant ją paneigiančių duomenų, turėtų būti vadovaujama. Fizinis asmuo, kuris kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos jam iškėlimo, neturi įrodyti, kad jis yra sąžiningas, išskyrus tuos atvejus, kai kyla abejonių dėl jo sąžiningumo.“¹⁰⁴ Nagrinėjamoje byloje teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, sprenddamas pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo klausimą, neturėjo reikalauti pateikti duomenų apie pareiškėjo turtinę padėtį per pastaruosius trejus metus, kadangi byloje nebuvo duomenų, galimai paneigiančių sąžiningumo prezumpciją.

Aptariama sąžiningumo prezumpcijos taisykle taip pat sėkmingai vadovaujasi kai kurie apylinkių teismai, kuriems fiziniai asmenys teikia pareiškimus iškelti bankroto bylą: „civilinėje teisėje galioja sąžiningumo prezumpcija, kuri taikytina ir vertinant nemokumo priežastis sprendžiant dėl bankroto bylos iškėlimo fiziniam asmeniui“¹⁰⁵.

Nagrinėjant pateiktus teismų praktikos pavyzdžius pastebėtina, kad teismai, pasisakydami dėl sąžiningumo prezumpcijos, nurodo, jog ši prezumpcija taikoma vertinant nemokumo priežastis ir priimant sprendimą dėl pareiškimo dėl bankroto bylos priėmimo. Tačiau nagrinėjant LR FABĮ reguliavimą, buvo nustatyta, jog įstatymas fizinio asmens sąžiningumo reikalauja ir vykstant pačiam bankroto procesui. Šią išvadą taip pat patvirtina teismų praktika – Klaipėdos apygardos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, savo nutartyje pažymėjo, jog „bendroji sąžiningumo prezumpcija galioja ir sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Vertintini trys sąžiningumo aspektai: sąžiningumas dėl nemokumo priežasčių, sąžiningumas teikiant pareiškimą (atskleidžiant visą informaciją), sąžiningumas bylos nagrinėjimo metu (neslepiant pajamų, vykdant LR FABĮ nustatytas skolininko pareigas).“¹⁰⁶

Kadangi fizinio asmens bankroto procese galiojanti sąžiningumo prezumpcija yra paneigiama, reikalinga aiškintis, kokiais atvejais sąžiningumas gali būti ginčijamas. „Teismui sprendžiant dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo, pareiškėjo sąžiningumas vertintinas dviem aspektais: pirma, ar skolininkas, kreipdamasis dėl bankroto bylos iškėlimo, sąžiningai pateikė visą informaciją, antra, ar jis tapo nemokus elgdamasis sąžiningai“¹⁰⁷. Taigi sąžiningumas dar neiškėlus fiziniam asmeniui bankroto bylos gali būti paneigtas įrodžius, kad asmuo nepateikė arba pateikė neteisingą informaciją, reikalingą sprendimui dėl bankroto bylos

¹⁰⁴ Kauno apygardos teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1143-260/2014.

¹⁰⁵ Kėdainių rajono apylinkės teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2FB-116-336/2015.

¹⁰⁶ Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-596-524/2015.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

iškėlimo priimti, antruoju atveju sąžiningumą galima paneigti įrodžius, kad asmuo tapo nemokus dėl savo nesąžiningų veiksmų.

„Kasacinis teismas savo praktikoje suformulavo kriterijus ir taisykles, kuriais remiantis turi būti sprendžiama dėl siekiančio bankrutuoti asmens (ne)sąžiningumo. Vien neatidus asmens elgesys ar asmens nemokumą lėmęs netinkamas vartojimo galimybių įvertinimas savaime nereiškia jo nesąžiningumo. Nesąžiningu pareiškėjas pripažintinas tais atvejais, kai duomenys apie jo skolų atsiradimo pagrindą, skolininko elgesį su savo finansais leidžia daryti išvadą, kad jis sąmoningai (kryptingai) leido skoloms susidaryti, tikėdamasis, jog nepatenkinti kreditorių reikalavimai bus nurašyti, ar kitais būdais elgėsi itin nerūpestingai.“¹⁰⁸ Taigi vienas pagrindinių veiksmų, atliktinų sprendžiant dėl fizinio asmens sąžiningumo bankroto procese, yra kaltės formos nustatymas. Kasacinis teismas cituojamoje nutartyje nurodo, jog neatidus asmens elgesys *per se* nereiškia šio asmens nesąžiningumo. Nesąžiningumui konstatuoti įprastai reikalaujama nustatyti asmens tyčią arba itin didelį neatsargumą. Pažymėtina, kad „Lietuvos nacionalinėje teisėje tiesiogiai didelis neatsargumas nevertinamas tyčia, bet teisinės tyčinių veiksmų ir didelio neatsargumo pasekmės neretai yra vienodos“¹⁰⁹. Kadangi LR FABĮ yra „sudaromos sąlygos sąžiningiems fiziniams asmenims, iš esmės pablogėjus jų finansinei būklei, [...] tenkinti kreditorių reikalavimus ir, pasibaigus šiam terminui, įstatyme nustatytais sąlygomis būti atleistiems nuo tolesnio skolų mokėjimo“, manytina, kad fizinio asmens nesąžiningumui konstatuoti dažniausiai reikalinga nustatyti, jog fizinis asmuo veiksmus atliko ar neveikė dėl itin didelio nerūpestingumo arba tai darė tyčia. Tokią išvadą patvirtina ir LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktas, kuriame įstatymo leidėjas įtvirtino reikalavimą nustatyti fizinio asmens kaltės formą: „kitokių fizinio asmens tyčinių veiksmų“¹¹⁰.

LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje, kurioje yra įtvirtintos sąlygos, kurioms esant teismas atsisako iškelti bankroto bylą fiziniam asmeniui, nėra įtvirtinta nuostata, jog fiziniam asmeniui, pateikus ne visą informaciją kreipiantis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, gali būti atsisakoma kelti bankroto bylą. Tačiau aukščiau pateikta kasacinio teismo nutarties citata rodo, jog teismai vis dėlto vertina nurodytą aplinkybę. Toliau bus nagrinėjama, ar fizinio asmens nesąžiningumas, pasireiškęs kaip ne visos informacijos pateikimas kreipiantis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, gali būti savarankišku pagrindu, kuriuo remdamasis teismas gali atsisakyti iškelti bankroto bylą fiziniam asmeniui.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-242-248/2015.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-318/2007.

¹¹⁰ *Supra* note 4.

„Duomenys apie skolintų lėšų panaudojimą gali būti reikšmingi, sprendžiant dėl asmens, siekiančio bankroto procedūros, sąžiningumo, ypač kai paskolos sutarčių sudaroma daug ir skolinamasi didelės sumos, tačiau tokių duomenų nepateikimas ar neišsamus pateikimas kartu su prašymu kelti bankroto bylą savaime nėra pagrindas konstatuoti pareiškėjo nesąžiningumą, lėmusį nemokumą. Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad tiek juridinio, tiek fizinio asmens bankroto procese egzistuoja viešasis interesas, todėl teismas tokio pobūdžio bylose turi būti aktyvus; tai apima teismo teisę *ex officio* tikrinti fizinio asmens sudarytus sandorius ir teisę rinkti įrodymus“.¹¹¹ Nurodytu atveju kasacinis teismas vertino, kad asmuo pateikė neišsamius duomenis apie savo būklę, tačiau pirmosios instancijos teismas nenurodė pareiškėjui, kokius konkrečius duomenis jis turi pateikti, taip pat nereikalavo šių duomenų iš kitų asmenų, galinčių pateikti reikalingą informaciją. Todėl nurodytu atveju kasacinis teismas konstatavo, kad bankroto bylos iškėlimo kriterijai buvo verinti netinkamai.

Atkreiptinas dėmesys, kad cituojamoje nutartyje kasacinis teismas nurodo, jog duomenų nepateikimas ar neišsamus pateikimas pats *savaime* negali būti pagrindu konstatuoti pareiškėjo nesąžiningumą¹¹². Manytina, kad tuo atveju, kai fizinis asmuo teismui nepateikia duomenų arba pateikia nepilnus duomenis net tuo atveju, kai teismas šiam asmeniui konkrečiai nurodo, kokie duomenys yra reikalingi, bei turėjo galimybę tuos duomenis pateikti, turėtų būti laikomas fizinio asmens nesąžiningumu ir tokiam asmeniui bankroto byla neturėtų būti keliami, t. y. šiuo atveju reikalinga nustatyti tiek objektyvųjį, tiek subjektyvųjį sąžiningumo elementą. Nustačius, kad asmuo žinojo ar buvo teismo informuotas apie savo pareigą ir galėjo (pavyzdžiui, turėjo prieigą prie tam tikrų duomenų) pateikti duomenis, bet to nepadarė, turėtų būti konstatuojamas šio asmens nesąžiningumas.

Tačiau taip pat reikalinga nagrinėti kasacinio teismo praktiką tuo atveju, kai fizinis asmuo pateikia neišsamius ar iš viso nepateikia tam tikrų duomenų, o pareiškėjo pateikti duomenys yra neteisingi. „Neteisingos informacijos apie įsiskolinimų dydį (fiktyvių sutarčių) pateikimas gali lemti atsisakymą kelti bankroto bylą tiek mokumo, tiek sąžiningumo aspektu, tačiau tokios aplinkybės turi būti patikimai nustatytos ir pagrįstos įrodymais, o ne prielaidomis“¹¹³. Vadinasi, tuo atveju, kai fizinis asmuo tyčia, suvokdamas savo veiksmų esmę, klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo nagrinėjančiam teismui pateikia neteisingus duomenis apie savo finansinę būklę, tokie veiksmai pripažintini nesąžiningais ir gali užkirsti kelią fiziniui asmeniui bankrutuoti. Manytina, kad teismas taip pat turėtų vertinti, ar fizinio asmens neteisingai pateikti duomenys galėjo turėti įtakos teismui priimant sprendimą dėl bankroto bylos iškėlimo.

¹¹¹ *Supra* note 108.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo klausimu esama ir kitokį situacijos išaiškinimą pateikiančios kasacinio teismo jurisprudencijos. Vienoje iš savo nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog „apeliacinės instancijos teismas neteisingai aiškino FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto nuostatas, nurodydamas, kad, sprendžiant dėl bankroto bylos iškėlimo fiziniam asmeniui, jo veiksmų sąžiningumo vertinimo testas (sąžiningumo vertinimas CK nustatyta tvarka) taikomas ne tik vertinant nemokumą lėmusių veiksmų sąžiningumą, bet vertinant ir kitų jo veiksmų, t. y. teikiant pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo ir bylos nagrinėjimo metu atskleidžiant visą informaciją (neslepiant tikrosios reikalų padėties – pajamų, įsiskolinimų kreditoriams atsiradimo, skolininko pareigų vykdymo ir kt. aplinkybių), sąžiningumą“¹¹⁴. Teismas cituojamoje nutartyje išaiškino, jog „sąmoningas vengimas atskleisti teismui tikrąją reikalų padėtį, t. y. visos reikalingos medžiagos nepateikimas laiku, vengimas atskleisti aplinkybes, susijusias su skolų kreditoriams atsiradimu, skolininko pareigų vykdymu, melagingų faktų nurodymas ir kt., trukdo teismui nustatyti tikrąją faktinę situaciją, neleidžia objektyviai jos įvertinti arba užkerta kelią teisingam teisiniui kvalifikavimui. Taigi asmeniui nevykdant pareigos bendradarbiauti, teismas remiasi esama bylos medžiaga ir gali atsirasti pagrindas pripažinti neįrodytomis aplinkybes, kuriomis remdamasis asmuo prašo iškelti bankroto bylą (CPK 185 straipsnis)“¹¹⁵. Taigi šiuo atveju kasacinis teismas išaiškino, jog reikalingų duomenų nepateikimas, neišsamūs arba neteisingi duomenų pateikimas sukelia procesines pasekmes pareiškėjui, tačiau nesukelia pasekmių fizinio asmens bankroto procese ir atitinkamai toks fizinio asmens nesąžiningumas negali būti laikomas sąlyga, kuriai esant teismas atsisako iškelti bankroto bylą.

Iš esmės galima sutikti su pastarąja kasacinio teismo pozicija, kadangi, kaip jau buvo nurodyta šiame darbe, LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalis, kurioje yra įvardintos sąlygos, kurioms esant teismas atsisako fiziniam asmeniui iškelti bankroto bylą, nėra įvardinta sąlyga, nurodanti, kad fiziniam asmeniui bankroto bylą atisakytina kelti tuo atveju, jei jis pareiškimo dėl bankroto bylos priėmimo klausimą nagrinėjančiam teismui nepateikė reikalingų duomenų arba pateikė neišsamius ar neteisingus duomenis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, į tai kad LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalyje, kurioje yra įvardintos sąlygos, kurioms esant teismas priima nutartį nutraukti fizinio asmens bankroto bylą, kaip viena iš sąlygų yra įvardinta situacija, kuomet „paaiškėja, kad fizinis asmuo pateikė neteisingą informaciją apie savo turtą, pajamas, įsipareigojimus, nemokumo priežastis ar kita ir dėl to plane numatytos priemonės gali būti neįvykdytos“¹¹⁶. Ši sąlyga rodo, jog neteisingos informacijos pateikimas gali būti priežastimi nutraukti fizinio

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394-415/2015.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Supra* note 4.

asmens bankroto bylą, tačiau tik tuo atveju, kuomet yra nustatomas priežastinis ryšys tarp nesąžiningumo ir grėsmės fizinio asmens mokumo atkūrimo plano vykdymui.

Šiame darbe aiškinant LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje išvardintas sąlygas, kurioms esant teismas privalo atsisakyti fiziniam asmeniui iškelti bankroto bylą, buvo padaryta išvada, jog galimai asmens sąžiningumą detalizuoja šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 2, 3, 4 punktai. Klaipėdos apygardos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka nurodė, jog „nors Fizinių asmenų bankroto įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog įstatymo paskirtis – sudaryti sąlygas atkurti sąžiningo fizinio asmens mokumą, tačiau Įstatymo 5 straipsnio 8 dalyje įtvirtintos sąlygos, kurioms esant teismas turėtų atsisakyti kelti bankroto bylą. Toks reglamentavimas leidžia daryti išvadą, jog fizinio asmens sąžiningumas turi būti vertinamas 5 straipsnio 8 dalyje numatytų sąlygų ribose. Suinteresuoto asmens nurodyta aplinkybė nesudaro pagrindo konstatuoti egzistuojant nors vieną Įstatymo 5 straipsnio 8 dalies sąlygą“¹¹⁷. Manytina, kad teismas nurodytu atveju per plačiai aiškina sąžiningumo reikalavimą, kadangi ne visos LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje nurodytos sąlygos apibrėžia asmens elgesio modelius. Pavyzdžiui, 5 punktas nurodo, jog bankroto byla fiziniam asmeniui negali būti iškelta tuo atveju, jei „nuo fizinio asmens bankroto proceso nutraukimo ar pabaigos nepraėję 10 metų“¹¹⁸, tas pats pasakytina ir apie 1 bei 6 punktus.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas LR FABĮ, susiaurina sąžiningumo sąvokos apibrėžimą komentuojamo įstatymo kontekste: „teismas atsisako iškelti fizinio asmens bankroto bylą dėl jo nesąžiningumo dviem atvejais – jeigu jis tapo nemokus dėl CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises, kurių sudaryti jis neprivalėjo, arba jeigu nustatomi kitokie jo veiksmai, kurie CK nustatyta tvarka laikomi nesąžiningais (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktas)“¹¹⁹. Iš cituojamos nutarties spręstina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laiko, jog sąžiningumo kriterijus yra įtvirtintas tik viename iš LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies punktų.

Pastebėtina, kad nors LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nėra vartojama pati sąžiningumo sąvoka, tačiau šis įstatymo punktas nukreipia į LR CK 6.67 straipsnį, kuriame yra įtvirtinta nesąžiningumo prezumpcija. Todėl laikytina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasirinko adekvatų teisės normos aiškinimo būdą – „išaiškintos teisės normos turinys (prasmė) sutampa su žodine normos išraiška (normos raide)“¹²⁰. Tuo tarpu pirmajame šios skyriaus poskyryje aiškinant LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalį buvo naudojamas plečiamasis teisės aiškinimas – toks teisės „aiškinimas, kai paaiškėja, kad tikroji normos prasmė yra platesnė nei teksto

¹¹⁷ Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-167-125/2014.

¹¹⁸ *Supra* note 4.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.

¹²⁰ Vaišvila, A., *supra* note 8, p. 371.

prasmė¹²¹. Toks aiškinimas buvo pasirinktas ir dėl to, jog nagrinėjant sąžiningumo sąvoką, įtvirtintą LR CK bei kitų šalių civiliniuose kodeksuose, buvo padaryta išvada, jog sąžiningumo sąvoka yra labai plati ir jos aiškinimas priklauso nuo situacijos, kurioje jis yra taikomas.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus“¹²² bei į tai, kad į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus“¹²³, toliau šiame darbe bus remiamasi kasacinio teismo išaiškinimu, jog sąžiningumą LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje konkretizuoja tik 2 punktas.

Toliau nagrinėtina, kaip teismai, nagrinėjantys fizinio asmens bankroto bylas, detaliau aiškina LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą. Aptariamą įstatymo normą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje galima skaidyti į dvi dalis. Pirmoji nurodo, kad fiziniam asmeniui bankroto byla negali būti iškelta, jei „paaiškėja, kad fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises, neprivalėdamas sudaryti šių sandorių“¹²⁴, antroji įtvirtina, kad bankroto byla fiziniam asmeniui negali būti iškelta, jei jis atliko kitokius veiksmus, kurie LR CK nustatyta tvarka laikomi nesąžiningais¹²⁵. Tačiau pažymėtina, kad tokia kasacinio teismo praktika buvo formuojama iki tol, kol įsigaliojo 2015 m. gruodžio 22 d. įstatymų leidėjo priimtos LR FABĮ pataisos.

Laikantis aukščiau nurodyto skirstymo pažymėtina, kad pirmuoju atveju kyla klausimas, kuo remdamasis teismas vertina, ar fizinis asmuo, pateikęs pareiškimą dėl bankroto bylos jam iškėlimo, nėra sudaręs 6.67 straipsnyje nurodytų sandorių ir kokius įrodymus byloje dalyvaujantis asmuo turėtų pateikti teismui, siekdamas paneigti sąžiningumo prezumpciją ir įrodyti, kad fizinis asmuo atliko veiksmus, numatytus LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte.

Raseinių rajono apylinkės teisme sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo „suinteresuotas asmuo pareiškėjo nesąžiningumą preziumuoja tuo, kadangi vienas iš kreditorių yra tokios pat pavardės kaip ir pareiškėjas, kad kreditoriumi yra artimas giminaitis“¹²⁶. Tačiau teismas cituojamoje byloje nustatė, kad sąžiningumo prezumpcija yra nepaneigta ir fiziniam asmeniui iškėlė bankroto bylą: „tas faktas, kad BUAB „Žerbuva“ reikalavimo perleidimo sutartimi Nr. ŽERB1 kaip pareiškėjo kreditorius perleido pareiškėjo

¹²¹ Vaišvila, A., *supra* note 8, p. 371.

¹²² Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Supra* note 4.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Raseinių rajono apylinkės teismo 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2FB-302-674/2014.

įsiskolinimą S. D. nėra konstatuotinas kaip nesąžiningas, ką numato LR CK 6.67 str. Minėtinas sandoris nėra nugincytas, ar pripažintas negaliojančiu, t. y. šio sandorio teisėtumas LR CK 6.66 str. nurodytais pagrindais nėra nugincytas, todėl atsisakyti kelti bankroto bylą dėl nurodytos aplinkybės nėra pagrindo¹²⁷. Vertinant šią teismo nutartį darytina išvada, kad teismas laikė, jog fizinio asmens nesąžiningumas turi būti konstatuotas įsiteisėjusiuose teismų sprendimuose, t. y. fizinio asmens bankroto byloje turi egzistuoti prejudiciniai faktai. Toliau teismas aptariamoje nutartyje nurodo, jog „administratorius ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie fizinio asmens sandorių sudarymą gavimo dienos turi patikrinti fizinio asmens sandorius, sudarytus per paskutinius 36 mėnesius ir, nustatęs asmens nesąžiningumą bei kitas LR CK 6.67 str. nurodytas sąlygas, ginčyti juos teismine tvarka ir, sandorius nugincijus, šiuo pagrindu inicijuoti bankroto bylos nutraukimą“¹²⁸. T. y. teismas šiuo atveju patvirtina, kad abejonė dėl fizinio asmens sąžiningumo egzistuoja, bet asmens sąžiningumo nevertina, nuroydamas, jog bankrutuojančio fizinio asmens sandorius patikrinęs bankroto administratorius, nustatęs asmens nesąžiningumą, kreipsis į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos nutraukimo. Manytina, jog toks normos taikymas galimai pažeidžia kreditorių teises bei neatitinka fizinio asmens bankroto paskirties.

Pritartina Vilniaus apygardos teismo nuomonei, kad „visais kitais atvejais, kurie nėra numatyti CK 6.67 str., galioja sąžiningumo prezumpcija, todėl kreditorius turi įrodyti, jog skolininkas ir kita sandorio šalis buvo nesąžininga. Nagrinėjamu atveju CK 6.67 str. įtvirtintų pagrindų byloje nėra nustatyta, todėl preziumuoti pareiškėjos nesąžiningumo šiuo pagrindu negalima“¹²⁹. Cituojamoje nutartyje teismas nurodo, jog LR CK 6.67 straipsnyje įtvirtintų pagrindų nėra nustatyta. Vadinas, pareiškėjo bei suinteresuotų asmenų pateikti įrodymai buvo vertinami, siekiant nustatyti, ar pareiškėja, tapdama nemoki, buvo nesąžininga. Taip pat apeliacine tvarka bylą nagrinėjęs teismas nurodo, kad kreditorius turi įrodyti, t. y. vadovaudamasis LR CPK 178 straipsniu turi pateikti įrodymus, pagrindžiančius, kad pareiškėjas yra nesąžiningas. Teismas nutartyje nenurodo, jog nesąžiningumo LR CK 6.67 straipsnyje įtvirtintais pagrindais nereikia įrodinėti, t. y. kad nesąžiningumas šiuo atveju gali būti konstatuotas tik pateikus įsiteisėjusį teismo sprendimą kitoje civilinėje byloje, kurioje dalyvavo tie patys asmenys (LR CPK 182 straipsnio 2 punktas). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad „fizinio asmens bankroto procese egzistuoja viešasis interesas, todėl teismas jose turi būti aktyvus; tai apima teismo teisę *ex officio* tikrinti fizinio asmens sudarytus sandorius“¹³⁰.

¹²⁷ *Supra* note 126.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ Vilniaus apygardos teismo 2014 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-147-640/2014.

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014.

Pastebėtina, kad įstatymų leidėjas taip pat nelaikė, jog LR CK 6.67 straipsnyje nurodytų aplinkybių buvimas sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo nenustatinėtinas. Tuo atveju, jei įstatymų leidėjas būtų laikęs, kad asmens nesąžiningumas turi būti konstatuotas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte greičiausiai būtų nurodytas ne LR CK 6.67 straipsnis, bet galimai 6.66 straipsnis, kurio pagrindu kreditorius turi teisę nugincyti skolininko sudarytus sandorius, arba įstatyme būtų tiesiogiai įtvirtintas reikalavimas, jog fiziniam asmeniui negali būti keliama bankroto byla tuo atveju, jei atitinkami šio asmens sandoriai buvo nugincyti.

LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktas reikalauja nustatyti ne tik LR CK 6.67 straipsnyje nurodytas aplinkybes, tačiau taip pat reikalauja įsitikinti, kad sandoris pažeidė kreditorių teises ir kad fizinis asmuo šio sandorio sudaryti neprivalėjo. Siekiant įvertinti, ar asmuo privalėjo sudaryti sandorį, reikalinga nustatyti, „ar pareiškėjai, būdami nemokūs, pasiskolintas lėšas naudojo būtiniausiems, esminiams poreikiams tenkinti, kokia apimtimi pareiškėjai savo veiksmais (neveikimu) prisidėjo prie šių poreikių atsiradimo ar padidėjimo, ar šių poreikių nebuvo galima patenkinti kitais būdais, neprisiimant papildomų įsipareigojimų kreditoriams, ar šiems poreikiams patenkinti pasiskolintos lėšos buvo naudojamos protingai. Siekiant išsiaiškinti nurodytas aplinkybes, be kita ko, būtina nustatyti, kokias pajamas tuo metu gaudavo ir kokias išlaidas patirdavo pareiškėjai, kokie buvo jų būtinieji poreikiai, kaip buvo panaudotos jų pasiskolintos lėšos, kokių veiksmų ėmėsi pareiškėjai, siekdami išvengti skolinimosi. Be to, būtina nustatyti, kokią reikšmę naujai prisiimti skoliniai įsipareigojimai turėjo bendrai pareiškėjų nemokumo dinamikai“¹³¹.

Šiuo metu galiojančio LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto antrojoje dalyje nurodoma, jog teismas nesąžiningam fiziniam asmeniui gali atisakyti iškelti bankroto bylą dėl kitokių šio „asmens tyčinių veiksmų pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus ar sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais, ar fizinio asmens sąmoningo neveikimo, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais“¹³². Iki LR FABĮ pakeitimo nagrinėjamo punkto antroji dalis skambėjo taip: „ar kitokių veiksmų, kurie Civilinio kodekso nustatyta tvarka laikomi nesąžiningais“¹³³. Pastarąją nuostatą aiškinęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad „FABĮ detaliau nenurodoma, kokie kiti veiksmai gali būti pripažinti nesąžiningais, todėl jie nustatyti remiantis CK ir

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015.

¹³² *Supra* note 4.

¹³³ *Ibid.*

kasacinio teismo suformuota įstatymo nuostatų taikymo praktika, atsižvelgiant į FABĮ tikslus ir jame nustatytą specialųjį teisinį reguliavimą¹³⁴.

Manytina, kad būtent šioje sąžiningumo reguliavimo vietoje susidūrus su neapibrėžtumu, įstatymų leidėjas nusprendė sukonkretinti aptariamą teisės normą. Šiuo metu galiojančios redakcijos LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto antrąją dalį galima skaidyti dar į dvi dalis. Pirmuoju atveju fizinis asmuo turėtų būti laikomas nesąžiningu tuo atveju, kai tyčia teikia neteisingą informaciją kreditoriams, siekdamas nesąžiningų tikslų. Antruoju atveju asmuo sąmoningai neveikia, turėdamas tikslą išvengti atsiskaitymo su kreditoriais.

Kauno apygardos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, taip pat siūlo LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą skaidyti į tris dalis: „aktualios FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto nuostatos pagrindu galima būtų atsisakyti iškelti pareiškėjams bankroto bylą, jeigu: 1) paaiškėjo, kad pareiškėjai per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokūs dėl LR CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti jie neprivalėjo; 2) paaiškėjo, kad pareiškėjai atliko kitokius tyčinius veiksmus pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus ar sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais; 3) paaiškėjo, kad pareiškėjai sąmoningai neveikė, siekdami išvengti atsiskaitymo su kreditoriais“¹³⁵.

Šiame magistro baigiamojo darbo poskyryje jau buvo aptarta LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte įtvirtinta nuostata dėl fizinio asmens sąžiningumo vertinimo LR CK 6.67 straipsnio pagrindu. Todėl toliau nagrinėtinos likusios dvi sąlygos, kurioms esant teismas turėtų konstatuoti fizinio asmens nesąžiningumą.

Apeliacine tvarka bylą nagrinėjęs teismas sprendė klausimą dėl pareiškėjo tyčinių veiksmų pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie savo finansinę būklę. Teismas nustatė, jog „nors ir netiesiogiai, bet minėtose bylose apelianto atžvilgiu bylos nagrinėjamos dėl turtinių reikalavimų, todėl pareiškėjas šias bylas teismui ir kreditoriams turėjo nurodyti“¹³⁶. Taigi teismas, vertindamas informacijos nepateikimo kreditoriams reikšmę iš esmės vertino, ar nepateikta informacija buvo susijusi su fizinio asmens (skolininko) finansine būkle. Nustatęs, jog bylos, apie kurias kreditoriai nebuvo informuoti, buvo susiję su turtiniais reikalavimais, teismas sprendė, jog tokia informacija kreditoriams privalėjo būti suteikta. Tiek iš paties LR FABĮ reguliavimo („pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę“)¹³⁷, tiek iš

¹³⁴ *Supra* note 105.

¹³⁵ Kauno apygardos teismo 2016 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-874-436/2016.

¹³⁶ Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-1551-436/2016.

¹³⁷ *Supra* note 4.

pateiktos teismo nutarties, darytina išvada, jog fizinio asmens (skolininko) kreditoriui pateiktina informacija privalomai turi būti susijusi su fizinio asmens finansine būkle.

Atkreiptinas dėmesys, kad nagrinėjama teisės normos dalis yra formuluojama kiek netiksliai. Šiuo metu galiojanti LR FABĮ redakcija numato, jog nesąžiningais laikytini fizinio asmens tyčiniai veiksmai, atlikti pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus ar sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais¹³⁸. Nors iš pateikto teismų praktikos pavyzdžio matyti, kad fizinio asmens neveikimas, t. y. duomenų apie finansinę būklę nepateikimas, taip pat vertintinas, kaip veiksmas, patenkantis į LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktu reguliuojamą sritį. Manytina, kad aptariama teisės normos dalis turėtų būti formuluojama joje nustatant, jog tiek neteisingų duomenų pateikimas, tiek šių duomenų nepateikimas laikytini nesąžiningais veiksmais.

Tačiau nagrinėjamoje nutartyje teismas sprendė, jog vien ta aplinkybė, kad fizinis asmuo kreditoriui nepateikė informacijos apie savo finansinę būklę, negali būti pagrindas atsisakyti pareiškėjui iškelti bankroto bylą dėl tyčinių veiksmų pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams. Teismas tokį sprendimą grindė kasacinio teismo išaiškinimu, kuriame nurodoma, jog „FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte reikalaujama, kad egzistuočių asmens nesąžiningo elgesio ir jo nemokumo priežastinis ryšys - nesąžiningumas turi daryti tiesioginę ar netiesioginę įtaką nemokumui. Tai reiškia, kad tiesioginės ar netiesioginės įtakos mokumui neturėję sandoriai arba kitoks pareiškėjo elgesys neturi užkirsti kelio jam bankrutuoti“¹³⁹. Taigi nagrinėjamu atveju apeliacine tvarka byla nagrinėjęs teismas iš esmės konstatavo, kad pareiškėjo veiksmai atitiko LR FABĮ normoje įtvirtintą sąlygą, t. y. konstatavo, kad fizinis asmuo buvo nesąžiningas. Tačiau taip pat sprendė, jog šis fizinio asmens nesąžiningumas negali būti pagrindu atsisakyti iškelti bankroto bylą dėl to, kad konstatuotas nesąžiningumas nedarė nei tiesioginės, nei netiesioginės įtakos pareiškėjo nemokumui.

Išanalizavus aukščiau nurodytą nutartį dalytina išvada, jog nesąžiningumas bendrai civilinėje teisėje nuo sąžiningumo sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo, skiriasi tuo, kad nesąžiningais fizinio asmens bankroto procese laikytini tik tie veiksmai, kurie turi įtakos fizinio asmens mokumui. Fizinio asmens mokumui įtakos neturintys nesąžiningi veiksmai, nepatenka į nesąžiningumo fizinio asmens bankroto procese sąvoką.

Trečioji nagrinėjamo punkto dalis nustato, jog fizinis asmuo, pateikęs prašymą dėl bankroto bylos iškėlimo yra laikomas nesąžiningu tuo atveju, kai jo nemokumui įtakos turėjo jo nesąžiningi veiksmai – sąmoningas neveikimas, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais. Apeliacine tvarka byla nagrinėjęs teismas sprendė, kad „nors asmuo, kuris buvo pernelyg

¹³⁸ *Supra* note 4.

¹³⁹ *Supra* note 130.

pasyvus ir nesiėmė priemonių savo mokumui pagerinti, neveikimas, sistemiškai aiškinant įstatymą, pripažintinas nesąžiningu tais atvejais, kai nustatomas asmens suvokimas ir siekis savo padėtį bloginti ar jos negerinti, kai akivaizdžiai turi galimybių padėtį gerinti, tačiau nepateisinamai jų nepanaudoja¹⁴⁰. Šioje nutartyje labai aiškiai akcentuojamas ir subjektyvusis sąžiningumo reikalavimas, kadangi teismas nurodo, jog nesąžiningumui konstatuoti reikalinga nustatyti, kad asmuo suvokė ir siekė savo veiksmais savo padėtį bloginti ar jos negerinti. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nesąžiningu neveikimu gali būti pripažintas asmens neveikimas tiek tuo atveju, kai asmuo blogina savo finansinę būklę, tiek tuo atveju, kai asmuo pasyviu neveikimu nesiekia gerinti savo padėties.

Fizinio asmens neveikimo sukonkretinimo pavyzdį galime rasti kasacinio teismo nutartyje: „neveikimas (kai, suvokdama, kad esant dabartinėms pajamoms nepavyks atsiskaityti su kreditoriais, ji išliko pasyvi, nedėdama pakankamų pastangų mokumui pagerinti, užsitikrindama tik savo interesus atitinkančias neoficialiai gaunamas pajamas, kurios negali būti panaudotos atsiskaityti su kreditoriais)“¹⁴¹.

Aukščiau cituotose nutartyse buvo remiamasi kasacinio teismo išaiškinimais, kurie buvo atlikti dar iki priimant ir įsigaliojant LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto pakeitimams. Tačiau ir šioje nutartyje galima rasti fizinio asmens nesąžiningą neveikimą apibūdinančių išaiškinimų. Kasacinis teismas fizinio asmens neveikimą aiškina faktinių aplinkybių, kurios rodo, jog asmuo nedėjo pakankamai pastangų atsiskaityti su kreditoriais ir dėl to asmuo tampa nemokus, visuma¹⁴². „Asmens, kuris buvo pernelyg pasyvus ir nesiėmė priemonių savo mokumui pagerinti, neveikimas, sistemiškai aiškinant įstatymą, pripažintinas nesąžiningu tais atvejais, kai nustatomas asmens suvokimas ir siekis savo padėtį bloginti (jos negerinti)“¹⁴³. Taigi asmens nesąžiningą neveikimą galima apibūdinti kaip tam tikrų veiksmų, kurie galėjo daryti teigiamą įtaką asmens mokumui, neatlikimas.

Tačiau šioje situacijoje galimai susiduriame su problematišku nesąžiningo neveikimo ir priežastinio ryšio asmens nemokumui įrodymu. Problema kyla todėl, kad asmuo neatliko tam tikrų veiksmų, tokių kaip geriau apmokamo darbo paieškos, ir tokioje situacijoje nėra aišku, kokį darbo užmokestį asmuo būtų gavęs, jei būtų sąžiningai veikęs, ar apskritai jo sąžiningas veikimas (darbo paieškos) būtų davęs teigiamų rezultatų (įsidarbinimas geriau apmokamoje darbo vietoje). Tuo tarpu kasacinis teismas nurodo, jog reikalinga vertinti dėl nesąžiningo neveikimo negautas pajamas ir jų galimą įtaką asmens mokumui. Kasacinis teismas sprendė, jog pirmosios ir

¹⁴⁰ Šiaulių apygardos teismo 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-398-883/2016.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.

¹⁴² *Supra* note 107.

¹⁴³ *Ibid.*

antrosios instancijos teismai neįvertino, kokią darbo užmokestį būtų gavusi pareiškėja, jei ji būtų priimta į darbą pagal gautus pasiūlymus, kokią įtaką tai padarytų jos mokumui ir galimybėms atsiskaityti su kreditoriais.¹⁴⁴

Vertinant asmens nesąžiningą neveikimą taip pat reikalinga nustatinėti ir subjektyvųjį sąžiningumo kriterijų. Kasacinis teismas aptariamoje nutartyje nurodė, jog „vien tai, kad kasatorė nepradėjo dirbti, neįvertinus, kokie veiksniai tai nulėmė, taip pat nenustačius kitų reikšmingų aplinkybių, neteikia pagrindo ją laikyti nesąžininga. Kasatorės argumentai, kad ji ilgą laiką negalėjo įsidarbinti, kelia abejonių, kodėl susiklostė tokia faktinė padėtis, nes kasatorė yra jauno amžiaus ir darbinga. Dėl to būtina įvertinti, ar ją nulėmė asmeninės kasatorės savybės (išsilavinimas, turima darbo patirtis, šeiminė padėtis ir pan.), dėl kurių ji neatitiko darbo rinkoje esančio poreikio, ar darbdavių keliamų reikalavimų ypatumai, ar ji nepakankamai stengėsi susirasti darbą, sąmoningai nedirbo“¹⁴⁵.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aptariama LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto trečioji dalis (fizinio asmens sąmoningas neveikimas, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais),¹⁴⁶ kalba tik apie fizinio asmens neveikimą. Tuo tarpu kyla klausimas, ar tuo atveju, jei fizinis asmuo sąmoningai veikė, siekdamas išvengti atsiskaitymo su kreditoriais, ir tokie jo veiksmai turėjo įtakos šio asmens nemokumui, neturėtų būti laikoma fizinio asmens nesąžiningumu bankroto procese. Apskritai vertinant LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto reguliavimą, skirstant jį į tris anksčiau šiame darbe nurodytas dalis, darytina išvada, jog pirmoji (LR CK 6.67 straipsnyje nurodytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti fizinis asmuo neprivalėjo, sudarymas)¹⁴⁷ ir antroji (fizinio asmens tyčiniai veiksmai pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus ar sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais)¹⁴⁸ kalba apie asmens nesąžiningą veikimą. Trečioji punkto dalis (fizinio asmens sąmoningas neveikimas, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais)¹⁴⁹ nurodo, jog tik neveikimas, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais yra laikytinas nesąžiningu.

Dėl to, kad antroji LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto dalis turėtų numatyti ne tik fizinio asmens veikimą, bet ir neveikimą, kuris laikytinas nesąžiningu, jau buvo rašyta šiame magistro baigiamojo darbo poskyryje. Manytina, kad ir trečioji šio punkto dalis turėtų numatyti ne tik fizinio asmens nesąžiningą neveikimą, bet ir nesąžiningą veikimą.

¹⁴⁴ *Supra* note 107.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Supra* note 4.

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ *Ibid.*

Tokia išvada, visų pirma, darytina dėl to, kad kasacinis teismas, nagrinėdamas LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą iki įstatymų leidėjui priimant šio punkto pakeitimą, t. y. kuomet aptariamasis punktas buvo išdėstytas taip: „tapo nemokus dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises, neprivalėdamas sudaryti šių sandorių, ar kitokių veiksmų, kurie Civilinio kodekso nustatyta tvarka laikomi nesąžiningais“¹⁵⁰, išaiškino, jog nesąžiningais gali būti laikomi tiek asmens veiksmai, tiek jo neveikimas.

Šiuo metu galiojančios redakcijos LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto pirmoji ir antroji dalis įtvirtina konkrečius asmens veiksmus, kurie laikytini nesąžiningais. Tačiau abiem aptariamais atvejais asmens nesąžiningo veikimo atvejai yra apibrėžti. „CK 6.67 str. išvardintais atvejais sandorio šalių nesąžiningumas yra preziumuojamas, t. y. pripažįstama, jog esant šiame straipsnyje išvardintoms aplinkybėms, sandorio šalys žinojo ir turėjo žinoti, jog sandoris pažeidžia kreditorių interesus. Minėtame straipsnyje išvardintų aplinkybių sąrašas yra baigtinis ir plečiamai neaiškintinas“¹⁵¹. Tuo tarpu antroji šio punkto dalis reguliuoja tik neteisingos informacijos apie fizinio asmens finansinę būklę pateikimą ir galimai šios informacijos nepateikimą. Manytina, kad fizinio asmens veikimas, neįvardintas LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto pirmojoje ir antrojoje dalyse, taip pat gali būti laikomas nesąžiningu.

Minėta išvada darytina remiantis tuo, kad „teismas gali pripažinti sandorį sudariusią šalį nesąžininga ne tik CK 6.67 straipsnyje nustatytais, bet ir kitais atvejais.“¹⁵² Fizinis asmuo, būdamas sandorio su kreditoriumi šalimi, taip pat gali būti nesąžiningas ir LR CK 6.67 straipsnyje nenumatytais atvejais bei jo nesąžiningumas gali pasireikšti ne tik neteisingos informacijos apie savo finansinę būklę pateikimu ar jos nepateikimu kreditoriui.

„Nesąžiningumas gali būti konstatuotas tiek dėl konkrečių asmens veiksmų (prievolių prisiėmimo neketinant jų vykdyti, kreditorių klaidinimo apie savo finansinę padėtį, kredito tikslą ir pan. aplinkybes)“¹⁵³. Cituojamas kasacinio teismo išaiškinimas buvo priimtas dar iki įsigaliojant LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto pakeitimo įstatymui, tačiau, vadovaujantis tuo, kad aptariamo straipsnio pakeitimai buvo daromi ne siekiant pakeisti, kaip nurodoma šio įstatymo pakeitimo aiškinamajame rašte, o siekiant „tikslinti nuostatas, susijusias su fizinio asmens veiksmais, kurie galėtų būti laikomi nesąžiningais“, ¹⁵⁴ įstatymo leidėjo ketinimą ne keisti esamą reguliavimą, o jį detalizuoti rodo aiškinamajame rašte nurodytas įstatymo keitimą skatinęs

¹⁵⁰ *Supra* note 4.

¹⁵¹ *Supra* note 129.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2007.

¹⁵³ *Supra* note 107.

¹⁵⁴ 2015 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 17, 19, 25, 27 ir 29 straipsnių pakeitimo aiškinamasis raštas. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2016-10-15].

veiksny: „galiojančios Įstatymo nuostatos dėl fizinio asmens nesąžiningumo teismuose interpretuojamos skirtingai“,¹⁵⁵ turi būti vadovaujamosi kasacinio teismo išaiškinimais, priimtais dar galiojant abstraktesnei LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto redakcijai.

Kasacinis teismas aukščiau cituojamoje nutartyje kaip nesąžiningus fizinio asmens veiksmus įvardina ne tik kreditorių klaidinimą apie savo finansinę padėtį, bet ir prievolių prisiėmimą neketinant jų vykdyti, kreditorių klaidinimą apie kredito tikslą ir kt.¹⁵⁶. Manytina, kad toks fizinio asmens veikimas nepatenka į šiuo metu galiojančios LR FABĮ redakcijos 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto reguliavimo sritį, nors kasacinio teismo tokie fizinio asmens veiksmai buvo pripažinti nesąžiningais. Todėl darytina išvada, jog LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies antro punkto trečioji dalis turėtų skambėti taip: „fizinio asmens sąmoningo veikimo ir neveikimo, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais“.

Nagrinėjant teismų praktiką buvo nustatyta, kad nesąžiningumas *per se* negali būti priežastimi, dėl kurios fiziniam asmeniui neiškeliami bankroto byla. Visais atvejais nustačius asmens nesąžiningumą reikalinga nustatinėti priežastinį ryšį tarp nesąžiningumo ir jo įtakos fizinio asmens nemokumui. Kasacinis teismas, aiškindamas aptariamą priežastinį ryšį nurodė, jog „nesąžiningumas turi daryti reikšmingą įtaką nemokumui. Tai reiškia, kad menkaverčiai ir reikšmingos įtakos mokumui neturėję sandoriai arba kitoks pareiškėjo elgesys neturi užkirsti kelio jam bankrutuoti“¹⁵⁷. Kitoje nutartyje kasacinis teismas nurodė, jog teismai, sprenddami dėl priežastinio ryšio turėjo vertinti, „ar vartojimo kredito suma iš esmės pablogino pareiškėjų padėtį, ar smarkiai padidino jų įsiskolinimus kreditoriams“¹⁵⁸. Atsižvelgiant į nurodytą teismų praktiką, darytina išvada, jog fizinio asmens nesąžiningi veiksmai iš esmės turi nulemti fizinio asmens nemokumą, o ne tiesiog pabloginti jo finansinę būklę. Manytina, kad po šių veiksmų atlikimo fizinis asmuo nebūtinai turi tapti nemokiu, bet jam turi kilti didelių sunkumų, siekiant atsiskaityti su kreditoriais. Atkreiptinas dėmesys, kad kasacinis teismas taip pat nurodo, jog priežastinis ryšys tiriamu atveju gali būti dvejopas: „nesąžiningumas turi daryti tiesioginę ar netiesioginę įtaką nemokumui“¹⁵⁹.

Taip pat paminėtina kasacinio teismo nutartis dėl priežastinio ryšio įvertinimo, priimant teismo nutartį. „Nustatę aplinkybes, patvirtinančias nesąžiningą kredito gavimą ir itin pasyvius pareiškėjos veiksmus, jai nesiekiant padidinti deklaruojamų darbo pajamų, iš kurių būtų galima vykdyti įsipareigojimus kreditoriams, kartu išsaugant įsigytą būstą, teismai padarė pagrįstas išvadas, kad toks pareiškėjos elgesys yra nesąžiningas, neatitinkantis reikalavimų, keliamų

¹⁵⁵ *Supra* note 154.

¹⁵⁶ *Supra* note 107.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-87-701/2016.

¹⁵⁹ *Supra* note 130.

asmeniui, siekiančiam bankroto bylos jam iškelimo. Tokiomis išvadamis teismai faktiškai konstatavo priežastinį ryšį tarp šių pareiškėjos nesąžiningų veiksmų ir jos negalėjimo atsiskaityti su kreditoriais, t. y. nemokumo būklės. Vien tai, kad teismai priimtose nutartyse apie priežastinį ryšį nepažymėjo *expressis verbis*, negali būti pagrindas teisėtus ir pagrįstus teismų procesinius sprendimus vertinti kitaip¹⁶⁰. Vis dėlto manytina, kad teismai turėtų aiškiai ir suprantamai pagrįsti savo sprendimus ypač fizinio asmens bankroto bylose, kadangi šie sprendimai priimami dėl asmenų, kurie neturi teisinio išsilavinimo ir kurie neturi galimybės samdyti teisės specialisto, kuris pareiškėjui išaiškintų priimtos teismo nutarties turinį.

Analizuojant LR FABĮ reguliavimą buvo nagrinėjami laikotarpiai, kuriais fiziniam asmeniui yra taikomas sąžiningumo reikalavimas. LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte terminas yra nurodytas imperatyviai – aptariama teisės norma reguliuoja, kad tuo atveju, jei „fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus“¹⁶¹ dėl aptariamame punkte nurodytų nesąžiningų veiksmų, fiziniam asmeniui bankroto byla negali būti keliama.

Tuo tarpu bylą apeliacine tvarka nagrinėjęs Vilniaus apygardos teismas sprendė, jog „FABĮ 5 str. 8 d. 2 p. yra numatytas 3 metų laikotarpis, per kurį sudarytų sandorių sąžiningumą turi tikrinti teismas, tačiau ši nuostata neužkerta kelio teismui vertinti ir ankstesniu laikotarpiu sudarytų sandorių ir vertinti juos kartu su paskutinių 3 metų iki pareiškimo pateikimo teismui pareiškėjo elgesiu“¹⁶². Teismas argumentavo, kad pats pareiškėjas nusprendžia, kada kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, taip pat pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismas jau įvertino pareiškėjos elgesį per paskutinius 3 metus, o tai leidžia vertinti ir ankstesnius pareiškėjos veiksmus.

Tačiau kasacinis teismas išaiškino priešingai ir nurodė, kad „įstatymo tikslą atitiktų toks FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte įtvirtintos teisės normos aiškinimas, pagal kurį sąžiningumo aspektu būtų vertinamas pareiškėjų elgesys būtent per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo, turėjęs įtakos jų nemokumui“¹⁶³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kategoriškai pasisako, jog fizinio asmens veiksmai „už ankstesnį negu trejų metų laikotarpį iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo negali būti vertinami“¹⁶⁴.

Kasacinis teismas, pagrįsdamas vadovavimasi įstatyme nurodytu terminu, išaiškino, jog „toks aiškinimas atitiktų ir sisteminius šios teisės normos ryšius su kitomis FABĮ nuostatomis. Pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 4 punktą teismas atsisako iškelti fizinio asmens bankroto bylą,

¹⁶⁰ *Supra* note 141.

¹⁶¹ *Supra* note 4.

¹⁶² *Supra* note 131.

¹⁶³ *Supra* note 114.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Metinis informacinis pranešimas 2015 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-10-19]. <<http://www.lat.lt/lt/naujienos/metiniai-pranesimai.html>>.

jeigu paaiškėja, kad fizinis asmuo yra nubaustas už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, nurodytus BK 207 (kreditinis sukčiavimas), 208 (skolininko nesąžiningumas), 209 (nusikalstamas bankrotas), 216 (nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas), 222 (apgaulingas apskaitos tvarkymas), 223 (aplaidus apskaitos tvarkymas) straipsniuose, ir jo teistumas nėra išnykęs, jeigu dėl to jis tapo nemokus. Taigi asmenys, kurių nemokumą lėmė padaryti nusikaltimai ar baudžiamieji nusižengimai, praėjus tam tikram laikui (išnykus teistumui) įgyja teisę kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Analogiškai asmenims, kurių nemokumą lėmė nesąžiningi veiksmai, nurodyti FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte, už kuriuos šiems asmenims netaikyta baudžiamoji atsakomybė, praėjus 3 metams nuo šių veiksmų atlikimo neturėtų būti užkertamas kelias kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo¹⁶⁵.

Taip pat reikalinga apibrėžti ir aptariamo termino skaičiavimo taisyklę, kurią taip pat savo jurisprudencijoje aiškino ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. „Nurodyto 3 metų termino pradžia skaičiuojama nuo nesąžiningų veiksmų atlikimo laiko, o ne nuo teismo sprendimo, kuriuo tie veiksmai pripažinti nesąžiningais, įsiteisėjimo dienos“¹⁶⁶.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 4 punktą reguliuoja, kad teismas priima nutartį nutraukti fizinio asmens bankroto bylą, jei „paaiškėja, kad fizinis asmuo tapo nemokus per paskutinius 3 metus iki bankroto bylos iškėlimo ar negalėjo atkurti mokumo iškelus bankroto bylą dėl šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodytų veiksmų“¹⁶⁷. Šiuo atveju 3 metų laikotarpis yra skaičiuojamas iki bankroto bylos iškėlimo, o 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą nurodo, kad 3 metų laikotarpis yra skaičiuojamas iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo. Nurodyti laikotarpiai iš esmės persidengia, tačiau vis tik skiriasi dienų skaičiumi, kurį teismas sugaišo nuo fizinio asmens pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo iki nutarties dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo. Vadovaujantis LR FABĮ 5 straipsnio 7 dalimi, „teismas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo nutarties dėl pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą priėmimo dienos priima nutartį iškelti fizinio asmens bankroto bylą ar atsisakyti ją iškelti. Teismas turi teisę dėl svarbių priežasčių pratęsti pasirengimo nagrinėti fizinio asmens bankroto bylą teisme terminą, bet ne ilgiau kaip 15 dienų“¹⁶⁸.

Įvertinus aukščiau nurodytą darytina išvada, jog tuo atveju, kai teismas nustato, kad fiziniam asmeniui bankroto byla buvo iškelta, nors šis asmuo per paskutinius 3 metus *iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo* tapo nemokus dėl LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodytų nesąžiningų veiksmų, t. y. nustato, kad fiziniam asmeniui bankroto byla neturėjo būti iškelta, ir nurodytų veiksmų atlikimo laikas atitinka LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies

¹⁶⁵ *Supra* note 114.

¹⁶⁶ *Supra* note 158.

¹⁶⁷ *Supra* note 4.

¹⁶⁸ *Ibid.*

2 punkte nurodytą laikotarpį, bet neatitinka šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodyto laikotarpio, bankroto byla tokiam asmeniui negali būti nutraukta. Manytina, kad toks reguliavimas yra ydingas. Kadangi LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 4 punkto reguliavimas siaurina kreditorių teisių apsaugą bei iš dalies neatitinka reguliavimo, nustatyto šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte.

Teisė reikalauja ir teisinės terminijos vienovės, o tai reiškia, kad teisės aktuose teisės terminai turi būti vartojami ta pačia prasme¹⁶⁹. Todėl manytina, kad nesąžiningumą LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte apibrėžus naudojant 3 metų laikotarpį iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo, taip pat nesąžiningumas turėtų būti apibrėžiamas ir šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 4 punkte.

Nagrinėjant LR FABĮ įtvirtintą sąžiningumo koncepciją, buvo padaryta išvada, jog siekiančio bankruoti fizinio asmens sąžiningumo kontrolės funkciją pavedama atlikti kreditoriams, bankroto administratoriui ir teismui. Kasacinis teismas vienoje iš savo nutarčių nurodė, jog „sprendžiant bankroto bylos iškėlimo klausimą, priešingai nei ginčo teisenos tvarka nagrinėjamosiose bylose, nėra skirtinga jų baigtimi suinteresuotų šalių, kurios dispozityviai įrodinėja savo reikalavimus ir atsikirtimus, *inter alia* teikia duomenis, paneigiančius kitos ginčo šalies sąžiningumo prezumpciją. Tokius duomenis teismui gali pateikti kreditoriai, kurie, laikydami save suinteresuotais asmenimis, gali išdėstyti poziciją dėl bankroto bylos iškėlimo, savo pareiškimu įstoti į bylą tam, kad pateiktų teismui duomenis, taip pat ir apie skolininko nesąžiningumą“¹⁷⁰. Ši teismo nutartis patvirtina teiginį, kad kreditorius yra tas subjektas, kuris turi teisę, beje ir suinteresuotumą, teismui pateikti duomenis apie fizinio asmens sąžiningumą.

Tuo tarpu fizinio asmens bankroto administratoriui LR FABĮ įtvirtina pareigą, nustačius fizinio asmens nesąžiningumą bankroto procese apie tai informuoti teismą, t. y. kreiptis į teismą dėl bankroto bylos nutraukimo (12 straipsnio 2 dalies 14 punktas). Kasacinis teismas taip pat išaiškino, kad „fizinių asmenų bankroto įstatymo 12 straipsnio nuostatos leidžia daryti išvadą, kad esminės bankroto administratoriaus funkcijos susijusios su fizinio asmens veiksmų tikrinimu, kontrole, mokumo atkūrimu, jo ir visų kreditorių interesų derinimu ir tinkamu atstovavimu“¹⁷¹.

Nagrinėjant LR FABĮ įstatymo normas buvo padaryta išvada, jog bankroto bylą nagrinėjantis teismas turi tik pareigą vertinti kreditorių bei bankroto administratoriaus pateiktus įrodymus dėl bankrutuojančio fizinio asmens nesąžiningumo, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje yra įtvirtinta teismo pareiga būti aktyviam fizinio asmens bankroto

¹⁶⁹ Vaišvila, A., *supra* note 8, p. 238.

¹⁷⁰ *Supra* note 119.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139-421/2015.

bylose ir reikalauti atitinkamų įrodymų pateikimo: „teismas, vertindamas fizinio asmens nemokumą sukėlusias priežastis ir iš pareiškėjo kartu su pareiškimu iškelti jam bankroto bylą pateiktų duomenų bei kreditorių pateiktų duomenų (jei tokie pateikiami) nustatęs, kad yra pagrindas abejoti pareiškėjo sąžiningumu, jei tokių duomenų nepakanka pagrįstai išvadai, jog nemokumą lėmė nesąžiningi pareiškėjo veiksmai, padaryti, turi būti aktyvus ir pareikalauti pareiškėjo pateikti papildomus įrodymus apie prisiimtų prievolių vykdymo ar kitas reikšmingas aplinkybes, kurių pagrindu galėtų padaryti pagrįstą išvadą dėl asmens sąžiningumo (nesąžiningumo)“¹⁷².

Nagrinėjant LR FABĮ 10 straipsnio reguliavimą, buvo padaryta išvada, jog šio straipsnio 1 dalies 3, 4, 5, 6, 8 punktas galimai detalizuoja sąžiningumo reikalavimą fizinio asmens bankroto procese. Tačiau atsižvelgiant į kasacinio teismo išaiškinimus bei aukščiau pateiktą ir išnagrinėtą teismų praktiką, darytina išvada, jog analogiškai kaip ir LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies atveju, taip ir 10 straipsnio 1 dalies atveju, sąžiningumas įstatyme aiškintinas adekvačiuoju aiškinimo būdu ir laikytina, kad tik vienas iš LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies punktų detalizuoja sąžiningumo reikalavimą. Atsižvelgiant į tai, kad aptariamas 4 punktas yra nukreipiamoji norma, kuri nukreipia į aptariamo įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą, sąžiningumo reikalavimas iš esmės aiškintinas taip pat kaip ir nurodyto punkto atveju ir toliau šiame darbe LR FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 4 punktas nebus išsamiau aptariamas.

Apibendrinant ištirtą teismų praktiką fizinio asmens bankroto byloje vertinant sąžiningumą, darytina išvada, jog teismai laikosi pozicijos, jog sąžiningumas fizinio asmens bankroto procese yra preziumuojamas ir nesant sąžiningumą paneigiančių įrodymų, sąžiningumas bankroto byloje neturi būti įrodinėjamas. Svarbus vaidmuo nustatinėjant fizinio asmens sąžiningumą tenka kaltės formai – įprastai nesąžiningumas konstatuojamas, kai asmuo atlieka tam tikrus veiksmus arba neveikia dėl itin didelio neatsargumo arba tai darė tyčia. Taip pat darytina išvada, jog fizinio asmens nesąžiningumas teikiant teismui duomenis dėl bankroto bylos iškėlimo, nesukelia teisinių pasekmių pačiame bankroto procese ir negali būti priežastimi, dėl kurios teismas atsisako pareiškėjui iškelti bankroto bylą. Kasacinis teismas LR FABĮ įtvirtinto sąžiningumo sąvokos apibrėžimą susiaurino iki šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodytos sąlygos. Iš nurodytame įstatymo punkte įtvirtinto reguliavimo darytina išvada, jog sąžiningumas ir jo vertinimo bankroto procese neatsiejamas nuo fizinio asmens mokumo, įstatymas reikalauja nustatyti priežastinį ryšį tarp fizinio asmens nesąžiningumo ir jo nemokumo. Tiek fizinio asmens veikimas, tiek neveikimas gali būti laikomi nesąžiningais. Vertinant fizinio asmens veiksmus sąžiningumo aspektu turi būti griežtai laikomasi įstatyme nurodyto 3 metų termino ir šios teisės normos neaiškinant plečiamai. Fizinio asmens veiksmų sąžiningumo

¹⁷² *Supra* note 171.

kontrolē pavadama kreditorams, bankroto administratoriui ir teismui. Tuo tarpu vertinti, ar fizinis asmuo buvo nesąžiningas turi teisę tik bankroto bylą nagrinējantis teismas.

IŠVADOS

1. Sąžiningumo reikalavimas Lietuvos privatinės teisės normose yra įtvirtinamas dvejopai. Įstatymų leidėjas teisės normose įtvirtina reikalavimą teisinio santykio subjektui būti sąžiningu šio reikalavimo nekonkretindamas, arba teisės normoje yra formuojamas ne tik reikalavimas būti sąžiningu, bet ir apibrėžiama reikalaujamo sąžiningumo apimtis ir turinys. Teisės normoje nesant atskleisto sąžiningumo turinio, teisinio santykio subjektai iš teisės normos turinio negali identifikuoti reikalaujamo elgesio modelio. Kilus nurodytai teisinio neapibrėžtumo situacijai, formuojasi skirtinga žemesnės instancijos teismų praktika ir kasacinis teismas yra priverstas formuluoti konkreta reikalaujamo elgesio modelį.

2. Ištyrus Vokietijos ir Olandijos privatinėje teisėje įtvirtiną sąžiningumo principą, nustatyta, jog sąžiningumas yra labai abstrakti sąvoka, kuri, lygiai kaip ir Lietuvos privatinėje teisėje, konkretumo įgyja tik teisės aktuose reguliuojant konkretų teisinį santykį arba sprendžiant dėl konkrečios faktinės situacijos teisme. Vadovaujantis nurodytų šalių praktika darytina išvada, jog sąžiningumas turėtų būti detaliau apibrėžtas teisės normoje ar teisės akte, reguliuojančiame konkretų teisinį sanktykį.

3. Ištyrus Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktiką fizinių asmenų bankroto procese, nustatyta, kad nors nurodyta šalis priklauso bendrosios teisės tradicijos šalims, kuriuose teisės principai, tarp jų ir sąžiningumo principas, nelaikytini teisės šaltiniu, būtent bankroto teisėje šiam principui suteikiamas didelis, dažnu atveju lemiamas vaidmuo. Sąžiningumo principo pažeidimą laikant pakankamu pagrindu fiziniam asmeniui nekelti bankroto bylos, siekiant aiškumo ir sistemiškumo sprendžiant klausimus, susijusius su sąžiningumu, šio principo pažeidimai skirstomi į grupes. Taip pat šios šalies įstatymų leidėjas įtvirtino objektyvius bankroto bylų atrankos kriterijus, kuriais remiantis nustatoma, ar sąžiningumas konkrečioje byloje preziumuojamas, ar vis tik jį reikalinga įrodinėti.

4. LR FABĮ įtvirtintas sąžiningumo reikalavimas yra vienas pagrindinių kriterijų, vertinamų priimant sprendimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo. Sąžiningumo vertinimas yra koncentruotas į priešastis, sukėlusias fizinio asmens nemokumą ir yra glaudžiai susijęs su teisės į bankroto procedūrą įgyvendinimu. LR FABĮ yra įtvirtintas baigtinis sąžiningumo vertinimo kriterijų sąrašas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas LR FABĮ normas sąžiningumo aspektu, pasirinko adekvatų teisės aiškinimo būdą ir įtvirtino, jog sąžiningumo apimtis ir turinys yra įtvirtintas tik LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte.

5. Nesąžiningumas bendrai civilinėje teisėje nuo sąžiningumo sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo, skiriasi tuo, kad nesąžiningais fizinio asmens bankroto procese laikytini tik tie veiksmi, kurie turi įtakos fizinio asmens mokumui. Fizinio asmens mokumui

įtakos neturintys nesąžiningi veiksmai, nepatenka į nesąžiningumo fizinio asmens bankroto procese sąvoką.

6. Vertinant fizinio asmens sąžiningumą bankroto procese reikalinga nustatyti šio asmens kaltės formą. Ištyrus LR FABĮ reguliavimą ir teismų praktiką darytina išvada, jog nesąžiningumui konstatuoti reikalinga nustatyti itin didelį fizinio asmens neatsargumą arba tyčią.

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje nėra vieningos nuomonės dėl neišsamių ar neteisingų duomenų apie fizinio asmens finansinę būklę pateikimo sprendimą dėl bankroto bylos priimančiam teismui teisinių pasekmių. LR FABĮ taip pat nereguliuoja, ar neišsamių, neteisingų duomenų pateikimas teismui sukelia tik procesines pasekmes pareiškėjui ar vis dėlto sukelia pasekmes fizinio asmens bankroto procese.

8. Ne visais atvejais LR FABĮ reguliavimas sutampa su kasacinio teismo jurisprudencija. LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktas įvardija konkrečius atvejus, kada fizinio asmens veikimas laikomas nesąžiningu, tačiau kasacinis teismas nesąžiningais pripažįsta ir LR FABĮ neįtvirtintus fizinio asmens veiksmus.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į tai, kad teismai vertindami fizinio asmens sąžiningumą taip pat vertina, ar teikdamas pareiškimą dėl bankroto bylos fizinis asmuo pateikė išsamius ir teisingus duomenis apie savo finansinę būklę, siūlytina LR FABĮ ir šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalį papildyti punktu, kuriame būtų numatyta, jog teismas atsisako iškelti fizinio asmens bankroto bylą, jei „pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą nagrinėjimo metu teismas nustato, kad fizinis asmuo teismui tyčia pateikė neišsamius ir neteisingus duomenis apie fizinio asmens finansinę būklę ir šie duomenys būtų turėję reikšmingos įtakos priimant sprendimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo.“

2. Įvertinus tai, kad kasacinis teismas nesąžiningais pripažįsta ir LR FABĮ neįtvirtintus fizinio asmens veiksmus, LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą siūlytina pakeisti ir išdėstyti taip: „paaiškėja, kad fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti jis neprivalėjo, ar kitokių fizinio asmens tyčinių veiksmų pateikiant neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę prisiimant skolinius įsipareigojimus ar sudarant kitus sandorius, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais, ar fizinio asmens sąmoningo *veikimo ar neveikimo*, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais.“

3. Siekiant suvienodinti LR FABĮ įtvirtinto sąžiningumo apibrėžimą, siūlytina šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 4 punkto reguliavimą suvienodinti su LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto reguliavimu ir 10 straipsnio 1 dalies 4 punktą išdėstyti taip: „paaiškėja, kad fizinis asmuo tapo nemokus per paskutinius 3 metus *iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo* ar negalėjo atkurti mokumo iškėlus bankroto bylą dėl šio įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodytų veiksmų ar 5 straipsnio 8 dalies 3 punkte nurodytų žalingų įpročių.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai ir lydimieji dokumentai

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 44-2129.
6. 2011 m. kovo 28 d. Aiškinamasis raštas Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektui Nr. XIP-3052. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2016-09-29].
7. 2015 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 17, 19, 25, 27 ir 29 straipsnių pakeitimo aiškinamasis raštas. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2016-10-15].

Užsienio šalių teisės aktai

8. Civil code if the Netherlands [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-24] <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>>.
9. Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-23] <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0726>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

10. Kauno apygardos teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1143-260/2014.
11. Kauno apygardos teismo 2016 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-874-436/2016.
12. Kauno apygardos teismo 2016 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-1551-436/2016.

13. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2FB-116-336/2015.
14. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-167-125/2014.
15. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-596-524/2015.
16. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-291/2012.
17. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjo 2014 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-12/2014.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio mėn. 3 d. kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-710/2002.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2007.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-318/2007.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44/2011.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191/2013.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16-706/2015.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139-421/2015.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-242-248/2015.

30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394-415/2015.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-87-701/2016.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-611/2016.
34. Raseinių rajono apylinkės teismo 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2FB-302-674/2014.
35. Šiaulių apygardos teismo 2016 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S-398-883/2016.
36. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-147-640/2014.
37. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-5598-905/2012.
38. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. sausio 11 d. sprendimas už akių civilinėje byloje Nr. Nr. 2-4695-905/2013.
39. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-31799-934/2013.

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

40. Bakanas, A., *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.* Vilnius: Justitia, 2001.
41. Bareikaitė, I. *Fizinio asmens bankrotas: sutuoktinio ir vaiko teisių apsauga.* Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
42. Charpentier, E. M. *Le role de la bonne foi dans l'elobarationde la theorie du contrat.* *Revue de droit de l'Universite de Sherbrooke*, 1996.
43. Grynbaum, L. *Le contrat contingent, l'adoption du contrat par le juge sur habilitation du legislateur,* L. G. D. J., 1998.
44. Hesselink, M. W. *The concept of good faith.* 2004.
45. Kavalnė, S. *et al.* *Bankroto teisė. Pirmoji knyga.* Vilnius: Justitia, 2009.

46. Kurauskas, G. *Kontinentinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės tradicijos santykis*. Magistro baigiamasis darbas. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

47. Kuznecova, O. A. *Prezumcii v grazhdanskom pravo* [Presumption in Civil Law]. Sankt-Peterburg: Jurisdicheskij centr-press, 2004.

48. Ordin, R. L. *The good faith principle in the Bankruptcy Code: A Case Study*. The Business Lawyer. 1983.

49. Schlechtriem, P. Good Faith in German Law and in International Uniform Laws. *CISG Database* [interaktyvus]. 1997 [žiūrėta 2016-09-23] <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slechtriem16.html>>.

50. Smits, J. *The making of European Private Law*. Antwerpen: Intersentia, 2002.

51. Tratnik, A. Personal insolvency [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2016-10-07] <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/slov1wrv5&div=14&id=&page=//>>.

52. Tsang, P. C. *The Case Against „Bad Faith“ Dismissals of Bankruptcy Petitions Under 11 U.S.C. § 707 (a)*. American University Law Review. 2010.

53. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.

Moksliniai straipsniai

54. Arlauskas, S., Jokubauskas, R. Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*, 2014 20(4).

55. Bolzanas, D., Tamošiūnienė E., Terebeiza Ž. Bankruptcy of natural persons in Lithuania: issues and solutions. *European Scientific Journal*. 2013, 9(22): 74-86.

56. Laužikas, E., Višinskis V. Fizinų asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai. Vilnius: *Teisė*, 2006, 59.

Elektroniniai leidiniai

57. Duomenys apie baigtas fizinių asmenų bankroto procedūras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-09] <<http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/fiziniu-asmenu-bankrotas/baigtos-proceduros/>>.

58. Informacija apie vykdomas fizinių asmenų bankroto procedūras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-09] <<http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/fiziniu-asmenu-bankrotas/vykdomos-proceduros/>>.

59. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-10-01] <<http://lkz.lt/startas.htm>>.
60. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Metinis informacinis pranešimas 2015 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-10-19]. <<http://www.lat.lt/lt/naujienos/metiniai-pranesimai.html>>.
61. Lietuvos banko 2016 m. finansinio stabilumo apžvalga [interaktyvus]. 2015 [žiūrėta 2016-09-09] <http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2016_m>.
62. United State Courts. Chapter 7 – bankruptcy basics [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-25] <<http://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy/bankruptcy-basics/chapter-7-bankruptcy-basics>>.
63. The Balance. The Means Test - Overcoming the Presumption of Abuse [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016-09-27] <<https://www.thebalance.com/the-means-test-overcoming-the-presumption-of-abuse-316358>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamajame darbe analizuojami sąžiningumo nustatymo kriterijai fizinio asmens bankroto bylose. Baigiamojo darbo tikslas - nustatyti sąžiningumo fizinio asmens bankroto bylose vertinimo kriterijus bei išskirti sąžiningumo objektyviojo ir subjektyviojo kriterijų turinį. Atlikus tyrimą nustatyta, kad sąžiningumo reikalavimas LR FABĮ yra pakankamai aiškiai apibrėžtas, tačiau siekiant suvienodinti įstatyme naudojamas sąvokas bei įstatyme nustatytą reguliavimą su teismų praktika, pateikiami siūlymai dėl LR FABĮ keitimo.

Raktiniai žodžiai: sąžiningumo principas, fizinio asmens bankrotas, objektyvusis ir subjektyvusis kriterijai.

This master's thesis analyze the criterias of a principle of good faith in personal bankruptcy. The objectives of this thesis are the determination of a content and extent of a principle of good faith in personal bankruptcy and formulation of objective and subjective criteria of above mentioned principle. The investigation revealed that a principle of good faith anchored in Law on Personal Bankruptcy of Republic of Lithuania is specifically defined. Notwithstanding it was found that in some cases the concept of a principle of good faith formed by court of cassation do not match the regulation of the law. It was found that the concept of a principle of good faith is not uniformly defined in the norms of Law on Personal Bankruptcy of Republic of Lithuania. Considering this the proposal for some legislative amendments are set out in this thesis.

Key words: a principle of good faith, personal bankruptcy, objective and subjective criteria.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamojo darbo tema – fizinio asmens sąžiningumas kaip fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo sąlyga. Šiame darbe analizuojamas sąžiningumo principo turinys privatinės teisės rėmuose bei šio principo taikymas specialiaame, fizinio asmens bankrotą reguliuojančiame, procese.

Baigiamojo darbo tikslas – nustatyti sąžiningumo fizinio asmens bankroto bylose vertinimo turinį bei apimtį ir išskirti sąžiningumo principo objektyviojo ir subjektyviojo kriterijų turinį. Šio tikslo buvo siekiama nagrinėjant sąžiningumo sąvoką, įtvirtintą Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Taip pat buvo analizuojamas aptariamo principo įtvirtinimas Vokietijos ir Olandijos privatinėje teisėje. Šių šalių teisinis reguliavimas lygintas su įtvirtintu Lietuvoje. Sąžiningumo principo taikymas praktikoje buvo tiriamas pasitelkiant Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktiką fizinio asmens bankroto bylose nustatinėjant fizinio asmens sąžiningumą bei pasitelkiant teisės teoretikų darbus, kuriuose nagrinėjamas sąžiningumo vertinimas nurodytos užsienio šalies teismų praktikoje. Šis magistro baigiamasis darbas užbaigiamas LR FABĮ normų, susijusių su fizinio asmens sąžiningumo vertinimu bankroto procese, analize bei Lietuvos teismų, nagrinėjusių klausimą dėl fizinio asmens bankroto, praktikos aptarimu.

Atlikus tyrimą nustatyta, jog LR FABĮ įtvirtintas sąžiningumo, taikomo fiziniam asmeniui, kuris siekia, kad jam būtų iškelta bankroto byla, turinys yra pakankamai konkrečiai apibrėžtas, taip pat nustatyta, kad pirmosios instancijos teismai įprastai tinkamai laikosi taisyklės vertinti tiek objektyvųjų, tiek subjektyvųjų sąžiningumo kriterijus. Tačiau tam tikrais atvejais kasacinio teismo formuojama sąžiningumo samprata fizinio asmens bankroto procese nesutampa su LR FABĮ reguliavimu. Taip pat nustatyta, kad sąžiningumo sąvoka, įtvirtinta skirtinguose LR FABĮ straipsniuose, nesutampa. Atsižvelgiant į nurodytą, magistriniame darbe pateikiami siūlymai dėl LR FABĮ pakeitimo.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

The topic of this master's thesis is a good faith of a natural person as a condition for instituting personal bankruptcy proceedings. The content of a principle of good faith in private law is analyzed in this thesis, also the principle of good faith is examined in a frame of personal bankruptcy.

The objectives of this thesis are the determination of a content and extent of a principle of good faith in personal bankruptcy and formulation of objective and subjective criteria of above mentioned principle. The concept of good faith in Lithuanian legal doctrine and case law was analyzed for this purpose. Also the above mentioned principle anchored in German and Netherlands law was analyzed and compared with Lithuanian regulation. The jurisprudence of the courts of United States of America was examined to investigate how a principle of good faith is assessed in practice. Also the jurisprudence of legal theorists was used for this purpose. This thesis is closed by analyzing a good faith principle anchored in the Law on Personal Bankruptcy of Republic of Lithuania and by analyzing jurisprudence of Lithuanian courts.

The investigation revealed that a principle of good faith anchored in Law on Personal Bankruptcy of Republic of Lithuania is specifically defined. Also the conclusion that the courts of first instance assess both an objective and subjective criteria of a principle of good faith was made. Notwithstanding it was found that in some cases the concept of a principle of good faith formed by court of cassation do not match the regulation of the law. Also it was found that the concept of a principle of good faith is not uniformly defined in the norms of Law on Personal Bankruptcy of Republic of Lithuania. Considering this the proposal for some legislative amendments are set out in this thesis.